

ADAVANE!

Oficala organo di la Ido-Societo Hispana

Januaro - februaro 2007 - idosocietohispana@yahoo.com - numero 19

Louis
Couturat
1868-1914 RBJ

Odo

a

Couturat

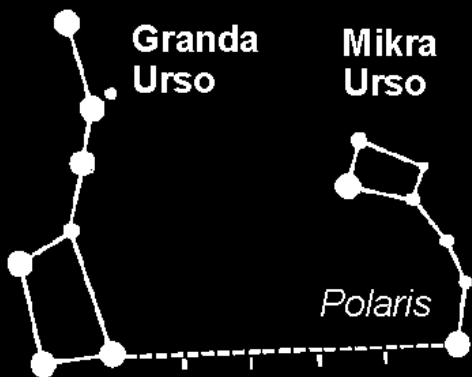
da

Andreas Juste

Gibraltar,

la lasta refujeyo di

Neandertali

Numero

Specala pri

ASTRONOMIO

Adavane!

Adavane ! Numero 19, januaro - februaro 2007. Editita en Hispania. Gratuita revuo. Adavane! esas oficala organo di la Ido - Societo Hispana (adreso postala di la societo: Claveles 6, E-24400 Ponferrada, Hispania; interretala adreso di la societo: idosocietohispana@yahooogroups.com). Redakteri: La Direktanta Komitato di la Ido-Societo Hispana ed altra kunlaboranti internaciona. Editero: Editerio Krayono, di la ISH. Adavane! nulakaze responsas pri la opinioni da artiklo-skribisti nek pri la verdicemeso di la texto di la artikli publikigita, ma sua autoro, qua oblige signatas singla artiklo sendita da lu por publikigo. Nula artiklo anonima publikigesos en Adavane!

Kunlaborez

Kunlaborez per sendar artikli en Ido, od en la Hispana pri Idala temi, a la Internet-ala postobuxo: idosocietohispana@yahooogroups.com . Adavane! havos irgakaze la yuro publikigar la sendita artikli o ne publikigar oli. Adavane! esas gratuita revuo, do Adavane! nulakaze pagos por artikli o verki sendita por publikigo, nam irgu ya aceptas sendar oli gratuite. Anke la redakteri multe prizus vua kritiki e sugestii.

Ret-pagino di la Ido - Societo Hispana

IdoHispania <http://www.idohispania.org.es> esas ret-situo, en Ido ed en la Hispana, di qua skopo esas konocigar la linguo internaciona Ido a ti qui parolas la Hispana. La membri di la Ido-Societo Hispana intencas plubonigar la kontenaji (qualeso e quanteso) di ta ret-situo jus naskinta, e tarelate via opinioni e komenti sempre esos bonvena.

Publikaji

“Publikaji” (<http://es.geocities.com/krayono/publikaji.html>) esas ret-pagino di la Ido-Societo Hispana. Voluntez enirar olu por trovar gratuita edituri: Adavane!, Kuriero Internaciona; podkasti che Radio-Idia Internaciona; pdf-libri, Ido-kursi, dictionarii, gramatiki, e c.

Kartuno

Kartuno-texto insertita da Fernando Tejón, ISH-ano.

Kontenajo di la numero 19

Adavane.....	2
Kunlaborez.....	2
Ret-pagino di la Ido-Societo Hispana.....	2
Publikaji	2
Kartuno.....	2
Vorto da la editero.....	4
La anno di kalkulilo.....	5
Quale difuzar nia linguo.....	7
Gibraltar, la lasta Neandertala refujeyo.....	8
Fabrikerio di la noviguri.....	11
Mekaniko di la cielo.....	12
La fiziko di la geni.....	14
La danco dil cervo e la "yaqui" jurado.....	16
La cielo videbla irgakloke.....	17
Literaturo*.....	34
1. Odo a Couturat.....	34
2. Poemo.....	45
3. Citaji.....	46
4. L'asno qua duktesis a la ferio.....	71
5. La chasisto.....	72
6. Sokrates ed Esopos.....	74
Ludeyo.....	75
1. Shako-Ludo: Morto-shako.....	75
2. Sudoku.....	79
Averto lektenda pri la auro-yuri.....	80
Adio!.....	80

(*) *Charlie, same kam preske omna pueri Europana, vakancas dum Kristonasko.*

Vorto da la editero

Yen nova yaro, do nova espero. Sempre ke yaro finas neeviteble onu haltas la marchado e regardas adretroe, ka ja pasis un komplete yaro? Ma, se me bone memoras la familiala renkontri dum la pasinta Kristonasko... fi, un yaro plusa! La tempo pasas tante rapide, ma...

Me devas konfesar ke la yaro 2006 esis ecelanta por me, sempre me preferas "obliviari" to quo me judikas kom "desagreabla" e nur memorar to quon me juis. Samagez. Juez do 2007, yaro aniversariala por Ido, yaro qua, sendube, esos multe plu bona kam ja fininta 2006.

Kun mea sincera bondeziri por vi omna...

Felica

Nova

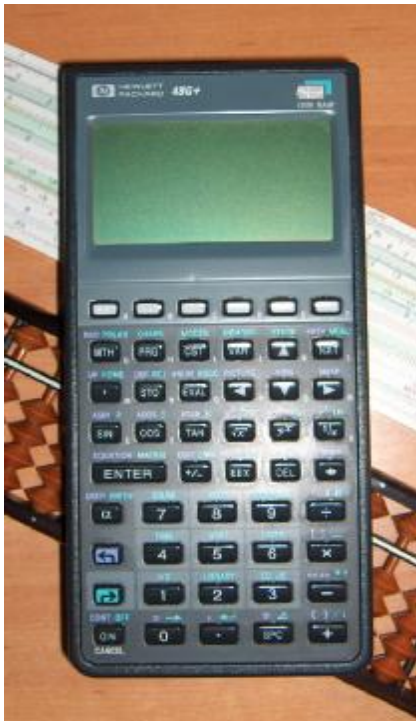
Yaro

2007

Fernando Tejón, ISH-ano.

La anmo di kalkulilo

Mea HP48G+ sur altra belega kalkulili...

Ye ula dii ante nun (19ma di novembro) mea kalkulilo HP48G+ mortis. Lor fingro-presar olua ON-klavo subite la skreno nigrizeskis e pokope ta traurala koloro paleskis til kompleta desaparado. To quon me spektis esis fakte sangifo mortigiva. La morto, kun olua fera falchilo, distranchis interna veini che mea matematikala kompano e tale finis amikeso duranta yardeko.

Certe ta kalkulilo ne esas la maxim moderna, lor la fino di olua vivo komercala la kompanio HP (Hewlett Packard) vendeskis la "plubonigita" e bluea HP49. Ye poka tempo pose vendeskis la nova HP49G+, extraordinara kalkulilo qua sendube superiris mea anciena "48". La extera aspekto di la nova "49G+" esis kelke surprizanta: ora koloro, kurvigita linei sensuala... ma la vera surprizo venis ye poka monati pos olua aparo en la vendeyi. Normala uzado da studenti kauzis rupto di la klavi, unesme la klavi maxim uzata, nome "ENTER", ma anke "ON", e c. Pluse la simboli e vorti explikiva imprimita sur lua surfaco metala e cirkondanta la klavi pokope efacesis da la frolado di la fingro klavo-presanta. Nekomprenible Hewlett Packard esis fabrikanta ecelanta internajo

elektronikala ma kun "shelo" maxim defektoza. Ankore esas audebla la ridego che la maxim importanta rivala kompanii, la Usana Texas Instruments e la Japoniana Casio...

Ye la pasinta somero (2006) Hewlett Packard decidis ne plus fabrikar ta trezoro kun defektoza envelopilo ma nova kalkulilo, la HP50G. Itere esas videbla e tushebla la qualeso en la extera materiali, itere la kolori esas obskura, serioza, kolori di altaqualesa kalkulilo e ne di chipa ludilo. Nu, me konfesas ke mea kordio pulsus maxim rapide lor vidar ta kalkulilo en interreto, e detaloze lektir la deskripto di olua matematikala kapablesi.

Ho, emocigita kordio agas senracione e trahizas mem maxim fidela amiko! Quon me pensis? Pro quo ne vendar aucione en interreto mea anciena ma bonfuncionanta kalkulilo HP48G+ e kun la pekunio komprar la nova HP50G? Ecelanta ideo! Pro ke la HP49G+ tante multe deceptis la studenti e profesori, la HP48G+, anciena ma altaqualesa, facile vendesis brokante en interreto mem po plusa pekunio kam onu devas pagar po la nova "50" se ta moderna kalkulilo kompresas direte en Usa, kun sendo-kusto postala ad Europa inkluzata en la totala preco. Ho, ma ta ecelanta ideo esis trahizo ad amiko, a mea HP48G+. Kad olu esas sen-anma objekto? Lu mortis ye la sama dio ke me

La HP50G, qua esas plubonigita HP49G+

decidis vendar olu en interreto. Mem me ja fotografis lu por montrar a la kompreri olua ecelanta stando... Ma lu mortis ante publikigar ta fotografuri en konocata aucionejo

La HP35, la unesma posh-kalkulilo ciencias, origino di legendo: la RPN-kalkulili ...

interretala. Nun, apud olua kadavro, me komprenas ke olua morto ne esis desfortunoza hazardo ma suocido. Lu preferis la morto kam la departo. Ka kalkulilo povas havar honoro ed amno? Se me respondizas publike ta questiono forsan onu povus pensar ke mea mento foleskas. Ma sempre ke me regardas lua nun dormanta skreno, sempre ke me karecas kun mea fingri lua klavi qui ne plus esas aktiva, me memoras mea trahizo mortigiva.

Me ne plus intencas komprar la nova HP50G, adminime dum ula monati. Dum plura yari me uzis programi komputilala qua simulas esar autentika HP48G+ (ed altra kalkulili da Hewlett Packard: 12C, 38, 49, e la pionira 35). Me duros uzar oli. Anke ta programi bone funcionas en la posh-komputili (PPC). Yen pro quo la anmo di mea nun mortinta kalkulilo duras esar vivanta che mea komputilo hemala e che mea posh-komputilo, ma lua mortinta korpo sur la tablo duras esar grava averto:

Ta qua trahizas amiko, trahizas su ipsa.

Artiklo da Fernando Tejón, ISH-ano.

Reklamo

Por lektar interesiva artikli en bela stilo Idala voluntez abonar la revuo da nia samideano Franca Jean Martignon: "KURIERO INTERNACIONA", olqua publikigesas ye singla trimestro. La chipa yarala abono esas 10 €.

Internet-adreso:
martignon.jean@wanadoo.fr

Postala adreso:
Jean Martignon,
12 rue Maurice Utrillo,
F-91600 Savigny sur Orge,
France - Francia.

Quale difuzar nia linguo ?

Artiklo ek "Letro Internaciona", da Jean Martignon.

To esas questiono quan me ja facis en antea numero di "Letra Internaciona", ma ol esas gravega e meritas multa reflekti ed agi. Cetere anke un ek nia valoroza e zeloza samideani facis ica questiono che interreto.

Unesme, me pensas pri la principi bazala di nia movimento. Ye la komenco, en nia movimento, omno esis reakto kontre la movimento Esperantala. Esperanto havis ideo logio ed asertis posedar "interna ideo", do reakte la unesma Idisti deklaris ke Ido havas nul ideologio, nul "interna ideo". Zamenhof proklamis ke Esperanto havas absolute nechanjebla Fundamento e ke nulu darfes evolucionigar la linguo segun propra idei,

do sempre reakte, la Idisti asertis ke Ido povas sencese esar plubonigita e pluperfektigita per konstanta e libera diskutado.

Ka la rezulto ?

Esas vera ke la ideologio di Espo ed olua "interna ideo" ne plezas ad omni, precipue pro ke ol ne esas tre realista ed intrikesas facile politike. Tamen por ti qui aceptas olu, ol esas quaze religiala espero qua posibligis ad ica movimento havar solida bazo e do, min o plu bone, kreskar.

Nulu negas ke, teoriale, la Fundamento di Esperanto esas tro rigida; ma en la realeso ol esas nur principio e la Akademio di Esperanto aceptis, ma anke kontrolis, evoluciono tote neprevidita dal Fundamento.

Omnakaze la Fundamento provizas solida linguala bazo por Espo. La plumulta Espisti ne bezonas diskutar por savar quala linguala formo esus plu bona, li povas agar e laborar. Certe Espo esas rustika ed arkaika idioma kompare ad Ido, ma olu funcionas tote bone tam skribite kam parole. Pluse, danke lia relative granda nombro, la Espisti sucesis elaborar, dum laboro de plura yardeki, ecelanta stilo internaciona qua esas trovebla en bona Espo-revui e quan ni povas nur envidiar.

Ka la Espisti esas justa e ni nejusta ?

Me opinionas ke la realeso esas nuancoza, fakte se movimento di artificiala linguo infalible bezonas religiatra espero, ica espero ne mustas esar kodexizita quale olta di Espo. Kande ni lernas artificiala mondo-linguo, certe, min o plu koncie, ni revas pri plu bona mondo e ni darfes propozar ad altri partigar nia revo ed eventuale nia agado

taskope. Ma ni ne darfas impozar ad altri nia idealo, se li ne volas olu o ne kredas ye ol. Reciproke nulu darfas koaktar ni kredar od agar por ulu quan ni ne deziras. Pro ignorar ica simpla regulo psikologial e di komuna raciono, la Espo-movemento perd(is)(as) konstante sat nombroza elementi kelkafoye valoroza.

Koncerne la linguo, fakte malgre la rigideso dil Fundamento Espo bone evolucionis. Ma restas la problemo dil chapelizita literi e forsan dil akuzativo. Esus nun absoluta neceseso por Espo supresar la chapelizita literi pro nunala informatikal problemi e remplasar oli per digrami. Ma pro pavoro dil santa "Fundamento" l'Akademio ne audacas mem ica timida e sendanjera refarmi. Esas tre multa Fundamentalista Espisti qui sedicius.

Pri Ido esas tote altra afero. Diskuti pri reformi por konstitucar la nova linguo esis tote necesa dum la formaco-periodo (1908–1913). Pluse, itatempe ni posedis valoroza linguisti e ciencisti. Ma precipue Couturat havis suficanta sagaceso ed autoritato por impozar lua vidpunto carelate. Tale bona laboro facesis qua establis reala supereso di nia linguo kompare ad Espo. Ma pro quo pos ica necesa formaco-tempo Couturat rezolvis ke onu povas sencese plubonigar e pluperfektigar l'Idolinguo per konstanta e libera diskutado ? Ita esis certe reakto al Fundamento, ma tre desagreabla por homi qui ne volas diskutar, ma uzar la linguo ed agar. Couturat mortis accidente yel antea dio dil unesma mondomilito. Pos ilu, nulu havis suficanta autoritato por direktar sagace ed efikoze la prilingua diskuti. Konseque la Idisti disipis vane sua tempo ed energio per bizantina paroli-kambii qui abutis a nulo.

Ni, nun, devas konservar la tradicionala linguo ed aceptar chanji nur en kazo di koaktanta neceseso. Ica kazi esas tre rara e negramatikala. E ni devas agar.

La principi di Ido esabis la antitezo di olti di Espo, nun mustas advenar la justa sintezo. Singla Idisto devus yurizar havar idealo propra e ne impozata da altri, e samatempe posedar solida bazo, quankam nerigida, por redaktar, parolar e laborar en e por nia linguo.

Internet ofras a ni nova posiblesi, ni tamen ne darfas obliviar la anciena moyeni: redaktar libri, revui, organizar internaciona renkontri e reklamar omnaloke ube ito esas posibla por nia linguo. Me ipsa opinionas ke ni devus trovar mecenis por helpar nia laboro e precipue agar en la medio dil biologiala produkturi e dil Nova Ero, nam ita medii esas alternativa medii, e nia linguo esas alternativa mondo-linguo al Angla konvencionala mondo-linguo.

Artiklo da Jean Martignon.

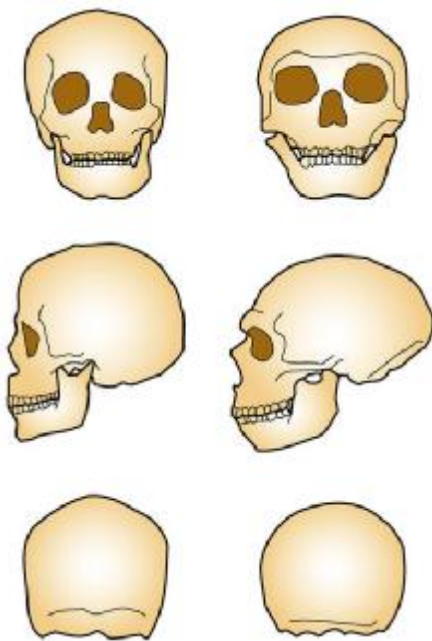

Gibraltar, la lasta Neandertala refujeyo

La neandertala homo esas la maxim apuda "kuzo" en la evoluciono di nia speco. Dum plura mili de yari, lu dominacis Europa, ma pos la fino di la lasta glaciala periodo, lu substitucesis da la moderna homo. Dum ula yari, nia speco ed la neandertali kunvivis, ma pokope, li desaparitis en Europa, til komplete desaparar en la sudo dil Ibera Peninsula nur 24.000 yari ante nun.

Til nun onu kredabas ke la lasta neandertali mortis 35.000 yari ante nun. Ma la lasta deskovri en la kelero de Gorham, en Gibraltar, remarkas ke neandertala homi lojis ibe til 24.000 yari ante nun, plusa tempo kam la kreita nuntempe. Tale, onu verifika ke nia parenti permanis en la Sud-Europa pos la arivo dil Homo Sapiens de Afrika. Nun onu pensas ke la neandertalo de Gibraltar povus esar la lasti dil speco.

Kranii di **Homo sapiens** (adsinistre) e di **Homo neanderthalensis** (addextre).

Antee, la cienco pensabas ke la neandertali esabas nia ancestro, ma nuntempe ni bone savas ke li esabas apuda speco qua cesis evolucionar til desaparar. Ica speco naskis en Europa cirkum 230.000 yari ante nun, ed li dominacis ampla teritorio de la nuna Britania ed Hispania til Israel ed Uzbekistan. Olua fino arivis kande la moderna homo, qua naskis en Afrika, atingis Europa 70.000 yari ante nun.

La deskovro agesis da sciencisti de Britania, Hispania ed Japonia. Li reale trovis la rezidui di la fairi quin la anciena neandertali agabas por ilua varmigo. Onu savas certe ke ica rezidui apartenas ad neandertala fairi nam apude anke ula neandertala utensili aparis. La trovita rezidui esas vejetala ed tale, onu povas agar la proba pri 14-karbo, proba qua lasas konocar cirkume la evo di irga organika materio. Tale, onu kalkulas ke la neandertala rezidui evas nur 24.000 yari. Ica evo esas surprizo ma ne stranjajo nam onu savas bone ke

la neandertali pokope retroiris ad sud-Europa pos la avanco dil moderna homo, ed Gibraltar probable esis un ek lia lasta lojeyo.

La ciencisti pensas ke ica kelero esis bona refujeyo dum la lasta glaciala periodo. La bona ventilado ed la interna formo dil kelero permisas la korekta efekto dil fumo, same kam naturala kameno. 25.000 yari ante nun, la nivelo di la oceani esabas plu mikra kam nun, ed tale, Gibraltar ne esabas nur granda roko. Cirkum la mikra peninsulo esabas verda prato ube multa animala speci quale cervi, kavali ed kunikli vivabas. Tale, ibe

bone onu povabas chasar ed obtenar nutrivi. Onu savas anke ke la neandertali de Gibraltar manjabas moluski ed tortugi qui koquabas en olua propra krusto.

Ica deskovro helpas chanjar la penso pri la motivi dil desaparado dil neandertala homo. Kustumale onu pensas ke li desaparadis pro sola motivo. Forsan ni eliminis li od forsan ni obtenis parto di lia genetikala materio, ma singladie aspektas ke la motivo ne esis unika, ed la desaparado eventis pro konjunciono di fakti. Ek li, la chanjo dil klimato aspektas esar plu grava kam aspektabas, ma nulkaze unika. La glaciala periodi esabas tre desfacila por la neandertali, ed 30.000 yari ante nun esis multa ed tre rapida klimatala chanji. Gibraltar pro lua situeso bone rezistis ica chanji til 25.000 yari ante nun. Ma pose, koldega periodo arivis ed la bona chaso desaparadis pro grava manko di aquo. La verda prato desaparadis ed la vivo tale esis tre desfacila por nia "kuzi"...

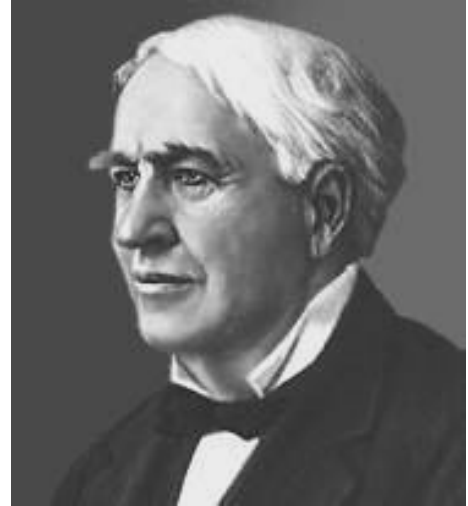

Artiklo da Antonio Padilla, ISH-ano.

Fabrikerio di la noviguri

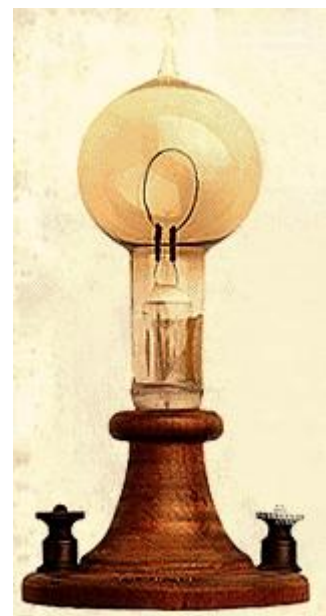
75 yari ante nun mortis la Amerikana inventisto Thomas Alva Edison

Ye la vespero di la 21esma di oktobro 1931 en l'Usa extingis la lumizivi dum un minuto - memorigante a Thomas Alva Edison, qua tri dii antee mortabis en West Orange evinta 84 yari. Il lasis post su posthume a la futura homi preske 1100 patentizita inventuri, di qui efiko-principi advere ofte il kopiis de altri. "Me esas bona sponjo", Edison dicis unfoye, "nam me absorbas idei ed utiligas oli. Mea maxim multa idei apartenis originale ad altra homi, qui ne plus penis por developar oli." La maxim bona exemplo por to esas l'inkandeco-lampo, qua en 1854 esas inventita da la Germana horlojifisto Heinrich Goebel rezidanta en New York. Pro ke ilca posesis nur baterio kom fluo-fonto, il cesis quik sua experimenti. Erste per la helpo di la dinamomashino, produktita dum 1866, Edison sucesis lumigar inkandeco-lampo kun karbon-filo dum 45 hori - l'unesma elektrala lumizado por la generala uzado.

Edison naskis ye la 11esma di februaro 1847 en Milan (US Federita Stato Ohio) kom filiulo di ligno- e cereali-komercisto. Il frequentis la skolo nur kurte, nam il volis ganar pekunio maxim frue posible, unesme kom jurnal-garsono, pose kom telegrafisto. Evanta 21 yari il en-registrigis sua unesma patento. Tamen la elektrala voto-kontero konstruktita da lu por politikala kunveni nultempe utiluzesis. Ca experienco instigis Edison okupar su de nun nur pri tala inventuri, qui esas vere questionata. Do il inventis moderna borso-telegrafilo e vendis la patento po 40 000 dolari ad ula firmo.

La pekunion il spensis por la konstrukto di propra laboratorio, qua depos 1876 trovesis en la vilajeto Menlo Park proxim New York. Per ita, quale il acentizis, "inventur-fabrikerio" Edison erektis la fundamento-petro por la moderna industrialala explorado. Nam il ganis nombroza kolokisti del ekonomio, qui de tempo a tempo subvencionis sua projekti jeneroze. Un di la maxim konocata inventuri en Menlo Park esis la fonografilo, prekuranto di la "disk-pleilo", per qua en 1877 ye l'unesma foyo il rekoliis homala voco. Kin yari plu tarde ye sua direktado l'unesma elektriferio funcionigis. Koncerne to Edison preferis eksklusive konstanta fluo e mis-uzis sua influo por difamar male la partisans di la tekniko dil alternanta fluo, a qua apartenis anke la Serbiana-Amerikana inventisto Nikola Tesla (1856-1943).

En la yaro 1887 Edison diplasis sua laboratorio a West Orange (US-Federita Stato New Jersey). Quale il deklaris fanfarone, "esus lua skopo inventar mikra kozo dum omna dek dii ed irga granda objekto dum omna sis monati". 200 sciencistis e teknikistis helpis lu ye ica projekto. Ma to ne suficis, Edison volis anke vendar sua produkturi tante rapide kam posibla. Pro to proxim sua laboratorio il erektigis plura fabrikerii, en qui kelka-foye til 10000 homi laboris.

Ja pos poka yari realeskis por lu la Amerikana revo "de la plado-lavisto a la milioniero". Tamen Edison restis inventisto pro pasiono, di qua tarda amo direktesis a la cinemo. Por exemplo il developis la kinetoskopo, ula frua film-projekt-aparato, quan en 1913 il sinkronizis kun gramofono. Do naskis l'unesma son-filmo di la historio. Tamen Edison preske ne interesis a la pura natur-explorado, quankam en 1883 il sucesis reala avanciganta deskovro. Nam il perceptis, ke ek la surfaco di inkandecanta metali emersas charjita partikuli. Ita tale-dicita Edison-efekto divenis la fundamento por la developado dil elektron-tubo.

Artiklo da Martin Koch, ek "Neues Deutschland", tradukuro da G. Schlemminger

Mekaniko di la cielo

350 yari ante nun naskis l'Angla astronomo Edmond Halley

Sur quala kurvo movas su planeto, pre-supozita, ol esas atraktita da la suno per povo, qua diminutas segun la quadrato di la disto? Ca questionon pozis la 27 yari evanta astronomo Edmond Halley ye agosto 1684 a la konocata Angla natur-exploristo Isaac Newton, qua sen ambajo respondis: sur elipso. "De ube vu savas to?", Halley questionis. "Me kalkulis to", respondis Newton, ma regretinde il ne povas trovar la konvenanta dokumento. Pose il promisis sendor a lu la skribita pruvo.

Ja en novembro di la sama yaro Halley tenis en sua manuo la dezirata manuskripto. Pri to il tante entuziasmeskis, ke ancor-unfoye il vizitis Newton e pregis lu deskriptor lua rezultaji en sistemala maniero. La granda sciencisto asentis, tale ke ye la 10esma di decembro 1684 la Royal Society povis komunikar oficale, ke balde Newton prizentos che la societo importanta trakturo kun la titulo „De motu“ (pri la movo). Pos ke to eventabis Newton komencis skriptar la notico di sua epokitanta verko "Philosophiae Naturalis Principia Mathematica" (principi matematikala di la natur-filozofio) ed en aprilo 1686 il sendis l'unesma parto a la Royal

Society en aprilo 1686, qua indijis la pekunio por pagar l'imprimo. Dum ca ne-stabila situeso Halley itere helpis ed imprimigis la "Principia" per sua spenso.

Qua esas ita Edmond Halley, quan Newton laudis en la prefaco di sua chef-verko kom "tre sagaca e multa-latere erudita viro?" Ye la 8esma di novembro 1656 il naskis en Haggerston proxim London kom filiulo di ula sapon-fabrikisto. Il studiis matematiko ed astronomio en Oxford e voyajis ankore ante la fino di sua studio adsur l'insulo St. Helena por facar katalogo di la steli di la cielo sudala. Halley solvis ta tasko tante brilante, ke ja kom 22 yari evanto il elektesis por membro di la Royal Society. Anke Newton manifestis gratitudo ed en 1696 prokuris a sua jeneroza kun-kombatanto employeso kom kontrolisto di la moneterio en Chester. Depos 1703 Halley docis la specala objekto geometrio en l'universitato Oxford, ante ke en 1719 il nominesis kom sucedanto di la mortinta John Flamsteed por rejala astronomo e direktisto dil observatorio Greenwich.

Halley esis produktive agema ye multa domeni di la cienco. Il esis astronomo, matematikisto, geofizikisto, arkeologo. Tale 1691 il des-kovris, kande ed ube eventabis l'unisma des-embarko di Caesar en Britania. Ulte to il tradukis la sistemo pri la konika secioni di la Greka matematikisto Apollonius de Perge tradicionita en Araba a la Latina. En 1705 publikigesis la chef-verko di Halley "Astronomiae Cometicae Synopsis". Per to Halley montris, ke kometi movas su segun la

mekaniko di Newton sur long-estensata voyi cirkum la suno. Anke il konstatis, ke la voyi di la tri kaudo-steli de la yari 1531, 1607 e 1682 esis cirkume identa. Do on sempre perceptis la sama kometo, di qua la rivenon Halley predicis por la yaro 1759. Ma ante ke ca predicuro povis realeskar, l'exploristo mortis ye la 14esma di januaro 1743 en Greenwich. (En kelka fonti la morto-yaro esas indikata per 1742).

Quaze la konkluz-punton adsub la suceso-naraco di Halley pozis la Saxona rurano ed amatoro-astronomo Johann Georg Palitzsch, qua ye la 25esma di decembro 1758 sur la cielo itere des-kovris la serchata kometo. Quale on savas de lore, la "Kometo di Halley" movas su mezvalore ye omna 76 yari tra la perigeo ed esas bone videbla per nuda okulo. Lastafoye to eventis en 1986. La proxime sequanta ri-aparo esas expektenda en la yaro 2061.

Artiklo da Martin Koch, ek "Neues Deutschland", tradukuro da G. Schlemminger

La fiziko di la geni

100 yari ante nun naskis la Germana Nobel-premiisto Max Delbrück

"La biologio esas multe tro des-facila por la biologiisti." Ica paroli, qui ye l'unesma regardo aparas sat multe aroganta, venas ek la boko di la Germana fizikisto Max Delbrück. Malgre to oli deskriptas exakte la situeso en la genetiko ante la des-kovrado di la DNA-duspiralo en la yaro 1953. Nam to, quon ni hodie qualifikas kom molekular-biologio, establisesis da fizikisti, kemiisti e medicinisti, inter qui Delbrück esis ne-diskutita autoritato.

La filiulo di la liberala profesoro pri historio Hans Delbrück naskis ye la 4esma di septembro 1906 en Berlin. Pos la gimnazio unesme il studiis astronomio en Tübingen. Ma to, quo lun atraktis plu multe esis la quanto-mekaniko, ed en 1928 il chanjis a la fiziko. Ja un yaro plu tarde en l'universitato di Göttingen il prizentis sua doktorala diserturo pri la litio-molekulo. Advere on aceptis ol, tamen quale Delbrück moketis plu tarde, la rezultaji esabis pasable stupida.

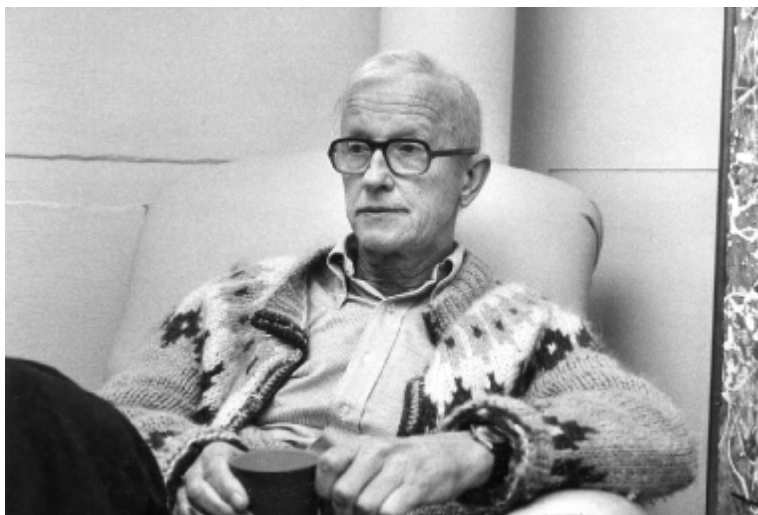
Segun la rekomendo di sua Göttingena docisto Max Born malgre to Delbrück recevis Rockefeller-stipendio, quan il uzis por laborar dum un yaro che Niels Bohr en Kopenhaga e Wolfgang Pauli en Zürich. Retro-veninte a Germania il divenis helpisto che Lise Meitner en la Kaiser-Wilhelm-Institut por kemio en Berlin. Catempe Delbrück unesmafoye komencis interesar su vivoze a biologio - incitite ante omno da la diskurso "lumo e vivo", quan en 1932 Bohr facabis en Kopenhaga. En to la Nobel-premiisto pri fiziko manifestis sua opiniono, ke inter vivo ed atom-fiziko existas tam simila komplementa relato kam inter ondo e partikulo.

De lore anke Delbrück esis penita kun-ligar la separata cienci fiziko e biologio por explorar la sekretaji di la vivo. Il okupis precipue pri la specala questiono: Quo esas geno? Esis konocata nur, ke geni trovasas en la hered-materio e ke radii di Röntgen povas variar ca hered-materio che mushi. De to nun Delbrück konkluzis, ke geni existas ek atomi quale omna materio, do esas "atom-junturi". En 1935 en la laboruro "Pri la naturo di la gen-mutaco e la gen-strukturo", kompozita komune kun Nikolai W. Timoféeff-Ressovsky e Karl-Günter Zimmer, il prizentis ica gen-modelo. Co esis l'unesma proba ligar la genetiko a la fiziko, e do l'unesma pazo sur la voyo a la molekular-biologio.

En 1937 Delbrück recevis sua duesma Rockefeller-stipendio. Quankam il poka simpatiis kun la nacionalsocialista guverniero, sua rezolvo irar a la California Institute of Technology en Pasadena esis motivizita nur ciencale. Unesme il laboris en la laboratorio di la Nobel-premiisto pri medicino Thomas Hunt Morgan. Tamen la roso-musho *Drosophila*, di qua la geni exploresis ibe, semblis a lu tro komplikita por utilisar kom hidrogen-atomo di la biologio. Hazarde che kolego en la kelero di la Caltech il renkontris ulo apta kelke plu bone por to: virusi qui atakas e destruktas bakterii, pro quo on

qualifikas li kom bakterio-fagii o kurte fagii. Fine Delbrück disponis objekto, per qua il povis uzar la modeli e la metodi di la fiziko.

Sucesoze: Sua diserturo pri "La vejetado di la bakterio-fagii" elevis la molekular-biologio a la rango di exakta cienco. Ek ta tempo venas anke l'ideo dil exploristo por ula experimento direktanta vers la futuro. Ol fondesas sur la fakto, ke viruso, qua intruzas aden bakterio, ri-produktas su ibe tam longe til la bakterio krevas. Delbrück nun aplikis du tipi de virusi (fagii) a bakterio. Il astonesis, ke dum la propagado genitesis plu multa kam nur ta du tipi. Evidente la geni dil

amba virusi krucumis su. Hodie on nomizas ca proceso rekombinacio di la geni. Vidante tala sucesi ne faliis, ke dum la 1940esma yari sempre plu multa esploristi adjuntis la "fagio-grupo" di Delbrück, qua en Cold Spring Harbor apud New York exekutis regulale kursi e simpozii.

Fine en 1969 Delbrück recevis la Nobel-premio pri medicino, quankam il segun la judiko di sua biografiisto ne povis prizentar spektaklata deskovrajo: La granda kontributo, quan Delbrück furnisis por la historio di la molekular-biologio, esis l'organizado di la fagio-grupo. Utree per sua dominacanta intelekto, sua timinda kritiko e sua profeteso il kapabligis altra esploristi penetrar sempre plu bone aden la misterii di la molekular-biologio.

Delbrück ipsa en 1953 turnis su vers nova explor-objekto: l'un-celula fungo *Phycomyces*, di qua la reaktin kontre diversa iriti il studiis por solvar l'enigmato di la percepteso. Quankam de longe il divenis US-civitano, il observis la developado di la cienco en sua olda nasko-lando kun granda intereso. E ne nur lo: En 1961 il partoprenis determinante ye la fonduro dil instituto por genetiko dil universitato Köln, quan til 1963 il mem administris. Ulte to il engajis su aktive por l'instaluro di la biologiala fakultato dil universitato Konstanz. Delbrück mortis ye la 10esma di marto 1981 en Pasadena. Cetere en Germania ula granda explor-instituto hodie portas lua nomo - la en 1992 fondita Max-Delbrück-Centro por Molekulala Medicino (MDC) en Berlin-Buch.

Artiklo da Martin Koch, ek "Neues Deutschland", tradukuro da G. Schlemminger

La danso dil cervo e la "yaqui" jurado

La danso dil cervo esas tradicionala rituo da la indijena popolo *Yaqui* (yaKI, la gento), popolo qua habitas la sudala regiono dil stato di Sonora, Mexikia, e celebras su dum la karesmo. La danso simulas la lukto ek la boneso e la malajo. En ca rituo existas du tipi di partoprenanti, le *pascolame*, qui fingas kom chaseri, armizita kun armarki e flechi, kun ligno-maskili sur sua facii, e la cervo. La cervo esas la plu remarkinda rolo dil rituo, nam la homo qua fingas la cervo vestas nure kun tradicionala vesti di anciena *yaqui* popolo ma esas nudita dil torso ed en amba suri portas ped-vesto facita kun kaudi di krotali qui sonigas kande il dansas. La dansero ne uzas shui e che sua manui portas du sonalii. La maxim importanta parto dil vesto esas sendube la cervo-kapo, qua esas autentika kapo di cervo disekita, ed on devas ligesar sur la kapo dil dansero quale la vera kapo dil cervo. La danso simulas la chasado dil cervo pro le *pascolame*, ube la cervo simulas la movi di autentika animalo, dum ke la chaseri okultas su che la ombri. Tradicionala muziko akompanas la danso per fluti, ledro-tambori e sonalii. La rituo finas kande le *pascolame* ocidas per flechi al cervo. Anke existas altra versiono dil danso ube un koyoto, serchas e chasas la cervo per akrobatala movi, olqua eludas tota ataki dil koyoto ma finale la koyoto atingas morder al cervo mortale. Tamen, samtempe la cervo atingas klovagar sua korni al koyoto, qua mortas balde. La lasta instanti dil danso esas kande la cervo facas sua lasta movi di agonio, qui simbolizas, malgre omna desfacilaji, la vinkado dil boneso sur la malajo. Remarkinda dato esas ke aktuale la figuro dil dansero dil danso dil cervo esas un dil precipua simboli dil stato di Sonora, nam ol aparas che la skudo dil stato e che multa loki qui reprizentis la regiono. Quale precipua simbolo da la *yaqui* kulturo, superboza popolo, ultre existas frazo qua li legacis al mexikiana kulturo, qua expresas sua anciena kombativa spirito, la *yaqui* jurado :

- Por tu ne havos suno, por tu ne havos morto,
- Por tu ne havos doloro, por tu ne havos varmeso, nek dursto, nek hungro, nek pluvo, nek aero, nek maladeso, nek familio.
- Nulo pavorigos a tu, omno finos por tu, ecepte un kozo: la exekutado de tua devo.
- Che la plaso quan ni asignabas a tu, tu stacos ibe por la defenso di tua naciono, di tua popolo, di tua raso, di tua kustumi, di tua religio.
- Ka tu juras exekutar la deala impero?

Kun ica vorti, la *yaqui* kapitani donas autoritato al nova oficiri, qui inklinas sua kapi e respondas:

- *Ehui!* (yes!).

Artiklo da José Cossío.

La cielo videbla irgakloke

Granda nombro de personi prizas observar la cielo noktala nud-okule o per simpla binokulari. Ti qui juis ta hobio dum plura yari sat bone konocas la precipua konstelacioni, olia maxim brilanta steli, la planeti, mitologio, e c. e senprobleme savas ube esas singla konstelaciono segun la kloko e la monato. La steli videbla dum la somerala monati ne esas videbla okule dum la vintro, e kompreneble la cielo observebla dum la nokti printempala esas diferanta kam olta videbla autune.

En ta artiklo esas plura stel-mapi. Unesme onu povas observar kin mapi qui montras detaloze la cielo observebla segun la sezono ed anke la regiono sempre videbla dum la tota yaro, la regiono cirkumpolala. Duesme esas dek e du cirkla stel-mapi qui esas uzebla kun la datum-tabelo. Ta stel-mapi cirkla esas valida por irga lando kun la sama latitudo kam peninsulala Hispania, ma omna kloki di la datum-tabelo esas kloko oficala universala (Kloko Universala, K.U.) e nur esas valida por peninsulala Hispania; ti qui habitas landi kun latitudo cirkum 40°N povas uzar la dek e du mapi, ma devas korektigar la kloki segun la klok-difero kun Hispania.

Qua kloko esas? En Hispania (peninsulo) onu uzas oficale la sistemo klokala centr-europeana (K.C.E.) olqua esas diferanta kam la sistemo universala (K.U.). De la lasta sundio di marto til la lasta sundio di oktobro onu uzas en Europa kloko somerala, e la horloji montras kloko qua esas du hori plusa kam la kloko universala, dum la cetera monati di la yaro la horloji montras kloko qua esas un horo plusa kam la kloko universala. Exemple: julie (somero), ye la horlojo onu vidas olua indexi montranta 1k30 (to esas, 1k30KCE, atencez, ne 13k30!), do esas 23k30KU; decembre (vintro), la horlojo montras 22k00 (22k00KCE), do esas 21k00KU.

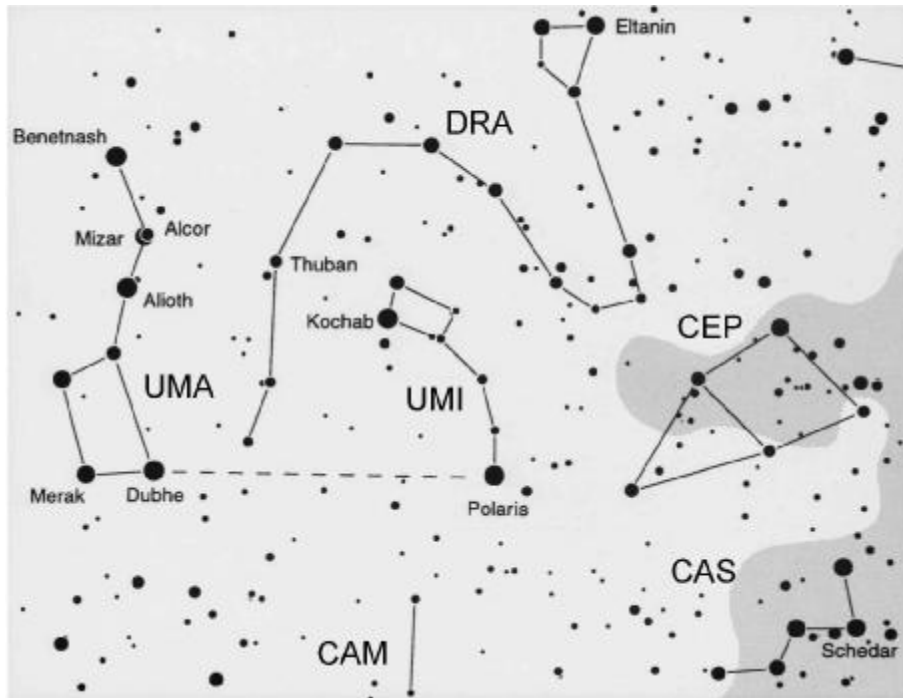
Qua mapon me devas uzar segunkloke? Supozez ke vu volas observar la noktala cielo ye la duesma di januaro (do ye la unesma semano di la monato januaro) ye 23k00KCE (22k00KU), lore vu devas serchar la komuna elemento inter la vertikalo "JAN-1ma" e la horizontalo "22kKU", ta du linei krucumas ye "12", do vu devas uzar la stel-mapo numero 12. Anke esas valida ta mapo dum la duesma semano di januaro, ma qua mapon me devas uzar dum la triesma e la quaresma semani di januaro? Esas nula nombro ye la krucumo inter "JAN-3ma" e "22kKU", takaze onu devus uzar la mapi "12" e "1", prefere la mapo numero 12 dum la triesma semano di la monato, e la numero 1 dum la lasta semano. Do la regulo por savar qua mapo uzar esas simpla: uzez la mapo di qua numero esas la nombro ye la krucumo inter la horizontalo klokala e la vertikalo datale, ma se esas nula nombro ibe uzez la mapi di qui numeri esas la nombri videbla adsinistre od addextre (o adsupre ed adinfre) la sendatuma krucumo.

Meapinione la konstelacioni videbla dum la vintrala monati esas la maxim bela di la cielo, esas plura steli tre brilanta (1ma magnitudo) qui esas facile videbla mem de lumizita urbi, do forsan kun la nova yaro 2007 venas por vu nova hobio; observez la steli e juez ta ecelanta donacajo da la dei.

Yen la **okadek e ok oficala konstelacioni**, kun la trilatera abreviuro di lia nomi, lia nomi oficala en la Latina e lia nomi en Ido (segun propozo neoficala da la autoro di la artiklo).

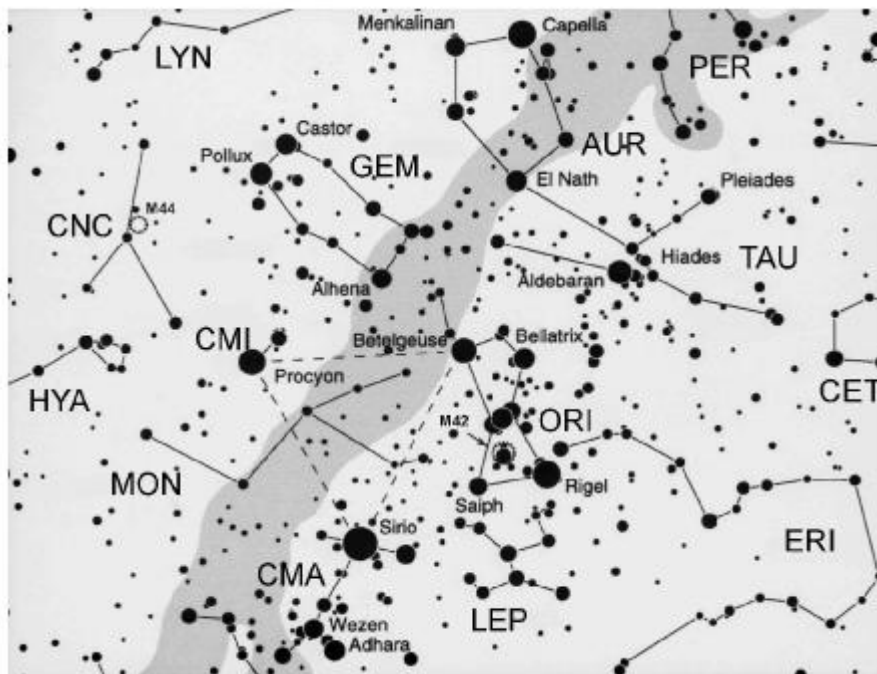
Abr.	Nomo Latine	Nomo Ide	Abr.	Nomo Latine	Nomo Ide
AND	Andromeda	<i>Andromeda</i>	LAC	Lacerta	<i>Lacerto</i>
ANT	Antlia	<i>Pneumatikilo</i>	LEO	Leo	<i>Leono</i>
APS	Apus	<i>Paradiz-ucelo</i>	LEP	Lepus	<i>Leporo</i>
AQL	Aquila	<i>Aglo</i>	LIB	Libra	<i>Balanco</i>
AQR	Aquarius	<i>Varsero</i>	LMI	Leo Minor	<i>Mikra leono</i>
ARA	Ara	<i>Altaro</i>	LUP	Lupus	<i>Volfo</i>
ARI	Aries	<i>Arieto</i>	LYN	Lynx	<i>Linco</i>
AUR	Auriga	<i>Auriga</i>	LYR	Lyra	<i>Liro</i>
BOO	Bootes	<i>Bovestro</i>	MEN	Mensa	<i>Tablo</i>
CAE	Caelum	<i>Cizelo</i>	MIC	Microscopium	<i>Mikroskopo</i>
CAM	Camelopardalis	<i>Jiraf</i>	MON	Monoceros	<i>Unikorno</i>
CAP	Capricornus	<i>Kaprikorno</i>	MUS	Musca	<i>Musho</i>
CAR	Carina	<i>Kilio</i>	NOR	Norma	<i>Esquadro</i>
CAS	Cassiopeia	<i>Kasiopeia</i>	OCT	Octans	<i>Oktanto</i>
CEN	Centaurus	<i>Centauro</i>	OPH	Ophiuchus	<i>Ofiuko</i>
CEP	Cepheus	<i>Cefeo</i>	ORI	Orion	<i>Oriono</i>
CET	Cetus	<i>Baleno</i>	PAV	Pavo	<i>Dindo</i>
CHA	Chamaeleon	<i>Kameleono</i>	PEG	Pegasus	<i>Pegaso</i>
CIR	Circinus	<i>Kompaso</i>	PER	Perseus	<i>Perseo</i>
CMA	Canis maior	<i>Granda hundo</i>	PHE	Phoenix	<i>Fenixo</i>
CMI	Canis minor	<i>Mikra hundo</i>	PIC	Pictor	<i>Piktisto</i>
CNC	Cancer	<i>Kankro</i>	PSA	Piscis Austrinus	<i>Suda fishi</i>
COL	Columba	<i>Kolombo</i>	PSC	Pisces	<i>Fishi</i>
COM	Coma Berenices	<i>Berenices-hararo</i>	PUP	Puppis	<i>Pupo</i>
CRA	Corona Australis	<i>Suda krono</i>	PYX	Pyxis Nauticus	<i>Busolo</i>
CRB	Corona Borealis	<i>Norda krono</i>	RET	Reticulum	<i>Retikulu</i>
CRT	Crater	<i>Kupo</i>	SCL	Sculptor	<i>Skultisto</i>
CRU	Crux	<i>Kruco</i>	SCO	Scorpius	<i>Skorpiono</i>
CRV	Corvus	<i>Korvo</i>	SCT	Scutum Sobiescianum	<i>Sobieski-shildo</i>
CVN	Canes Venatici	<i>Chaso-hundi</i>	SER	Serpens	<i>Serpento</i>
CYG	Cygnus	<i>Cigno</i>	SEX	Sextans	<i>Sextanto</i>
DEL	Delphinus	<i>Delfino</i>	SGE	Sagitta	<i>Flecho</i>
DOR	Dorado	<i>Orea karmo</i>	SGR	Sagittarius	<i>Arkero</i>
DRA	Draco	<i>Drako</i>	TAU	Taurus	<i>Tauro</i>
EQU	Equuleus	<i>Mikra kavalo</i>	TEL	Telescopium	<i>Teleskopo</i>
ERI	Eridanus	<i>Eridano</i>	TRA	Triangulum Australe	<i>Suda triangulo</i>
FOR	Fornax	<i>Furnelo</i>	TRI	Triangulum	<i>Triangulo</i>
GEM	Gemini	<i>Jemeli</i>	TUC	Tucana	<i>Tukano</i>
GRU	Grus	<i>Gruo</i>	UMA	Ursa Maior	<i>Granda urso</i>
HER	Hercules	<i>Herkulo</i>	UMI	Ursa Minor	<i>Mikra urso</i>
HOR	Horologium	<i>Horlojo</i>	VEL	Vela	<i>Segli</i>
HYA	Hydra	<i>Hidrino</i>	VIR	Virgo	<i>Virgino</i>
HYI	Hydrus	<i>Hidrulo</i>	VOL	Volans	<i>Fluganta fishi</i>
IND	Indus	<i>Indo</i>	VUL	Vulpecula	<i>Mikra foxo</i>

Stel-mapi

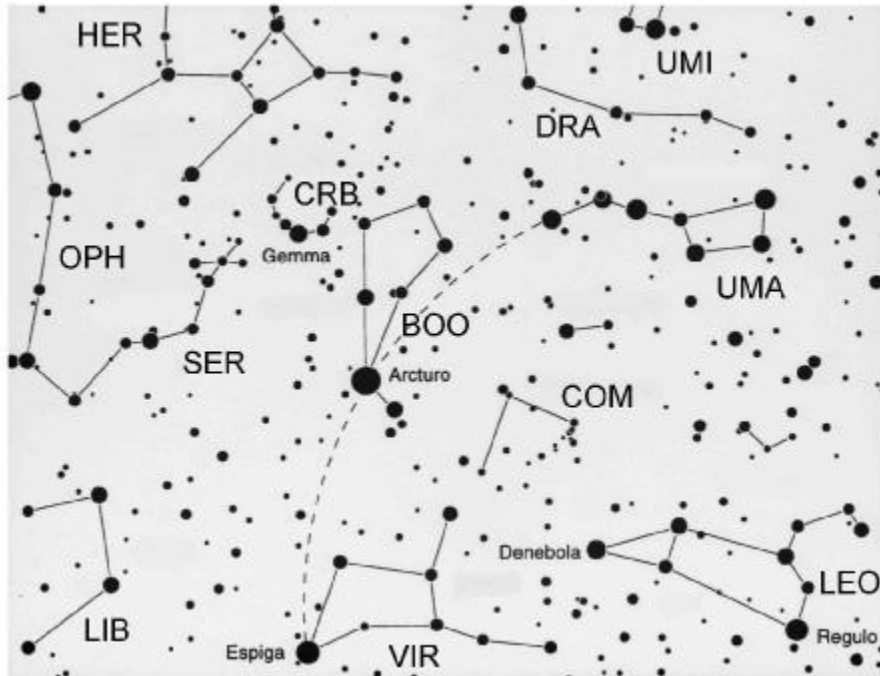
Konstelacioni cirkumpolala.

Oli sempre esas videbla irgasezone de la norda misfero di Tero. Tre facile onu trovas en la cielo la stelo "Polaris" qua montras la norda polo cielala. Observez la rekta lineo qua pasas sur la brilanta steli Merak e Dubhe e fine sur Polaris.

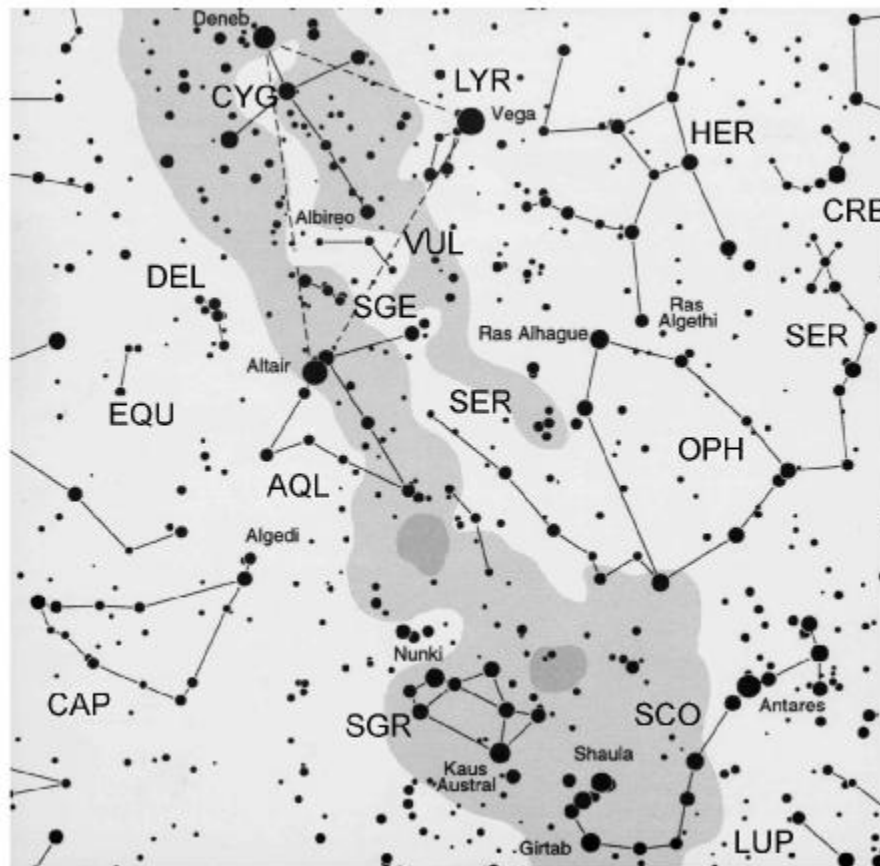
Konstelacioni vintrala.

Marveloza spektajo esas la cielo dum la nokti vintrala. Steli brilantega: Sirio, Procyon, Betelgeuse, Pollux, Castor, Capella, Aldebaran, Rigel... ma plusa trezori: Pleiades, Hiades, M42, M44...

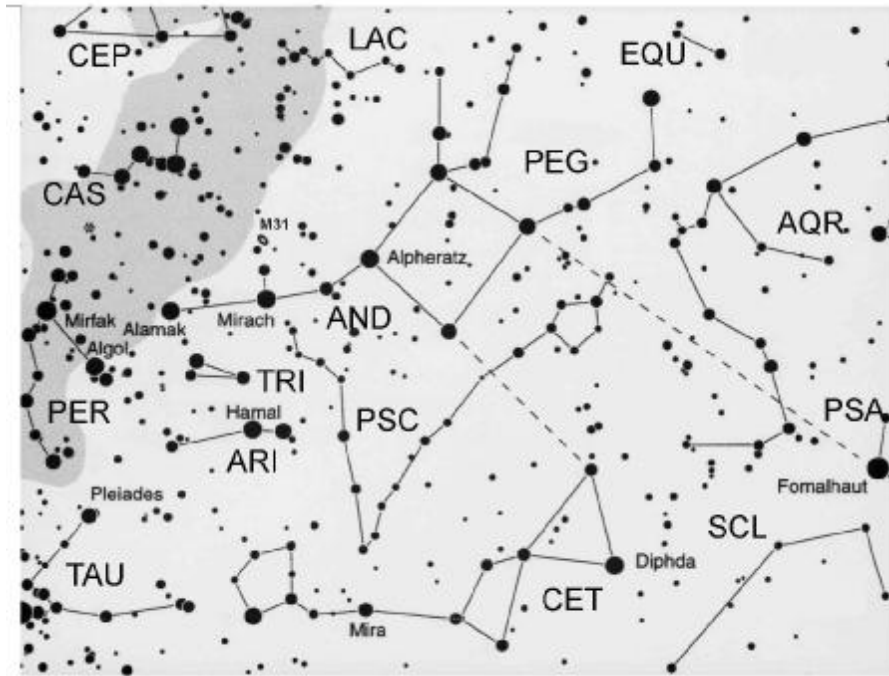
Konstelacioni printempala.

De la kaudo de la Granda Urso, arko pasas sur la brilanta Arcturo e sur la Spiko di frumento di la Virgino. Jacanta Leono observas la ceno...

Konstelacioni somerala.

La nokti esas tre kurta, ma la brilanta Vega, la fluganta Cigno, la Aglo, Arkero e la belega Skorpiono, esas fidela kompani dum la nokti di ta sezono.

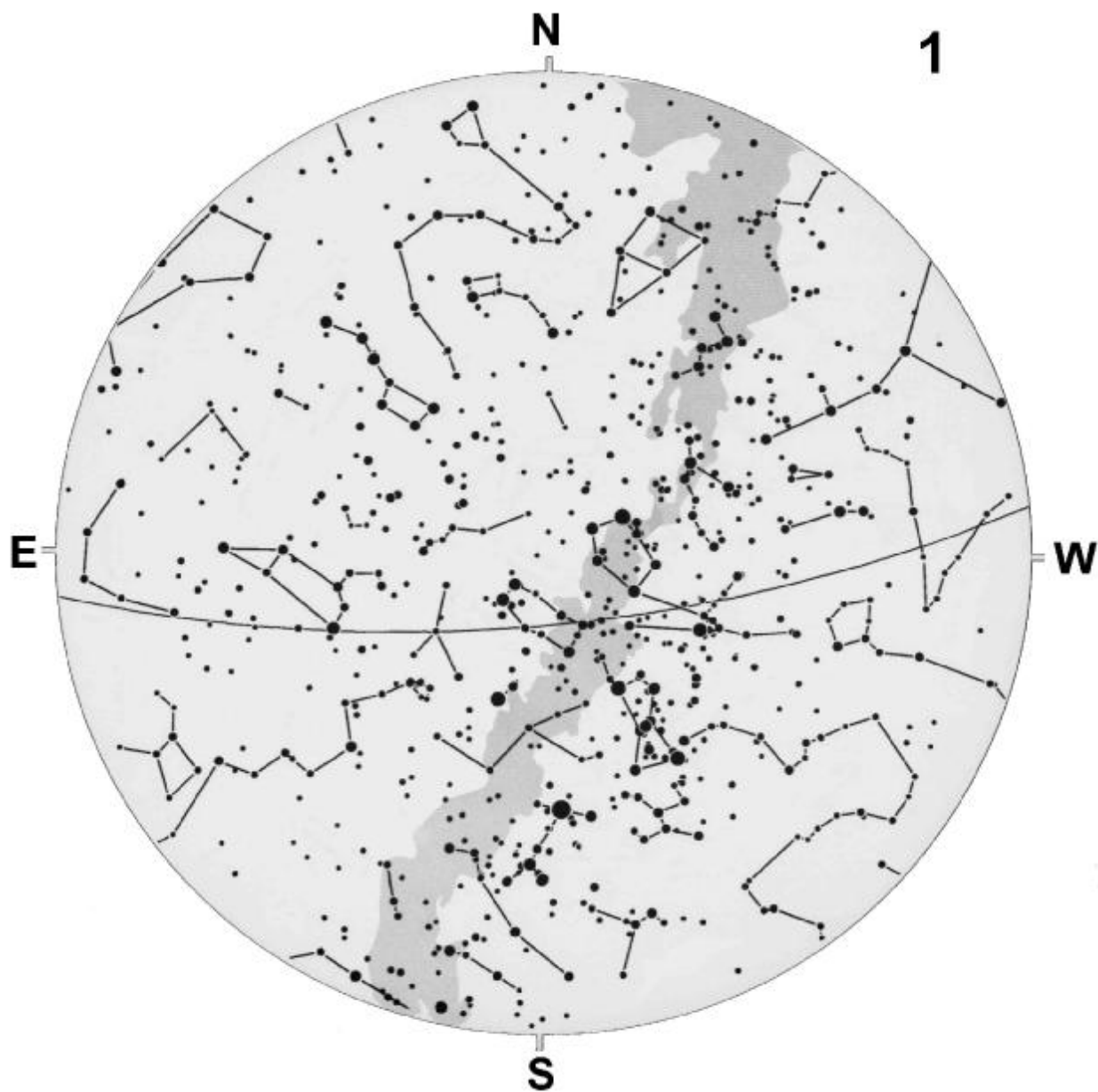
Konstelacioni autunala.

Ne esas multa steli brilanta, ma che la konstelaciono Andromeda esas videbla la galaxio M31, olua lumo eniras via okuli pos voyajo duranta 2 200 000 yari...

Tabelo por savar qua cirkla mapo uzar segun la kloko e la semano:

		M a p o											
		JAN	FEB	MAR	APR	MAY	JUN	JUL	AGO	SEP	OKT	NOV	DEC
Semano	→	1 3	1 3	1 3	1 3	1 3	1 3	1 3	1 3	1 3	1 3	1 3	1 3
18k00		10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9
19k00		11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
20k00		11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
21k00		12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
22k00		12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
23k00		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
24k00		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
01k00		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1
02k00		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1
03k00		3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2
04k00		3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2
05k00		4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3
06k00		4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3

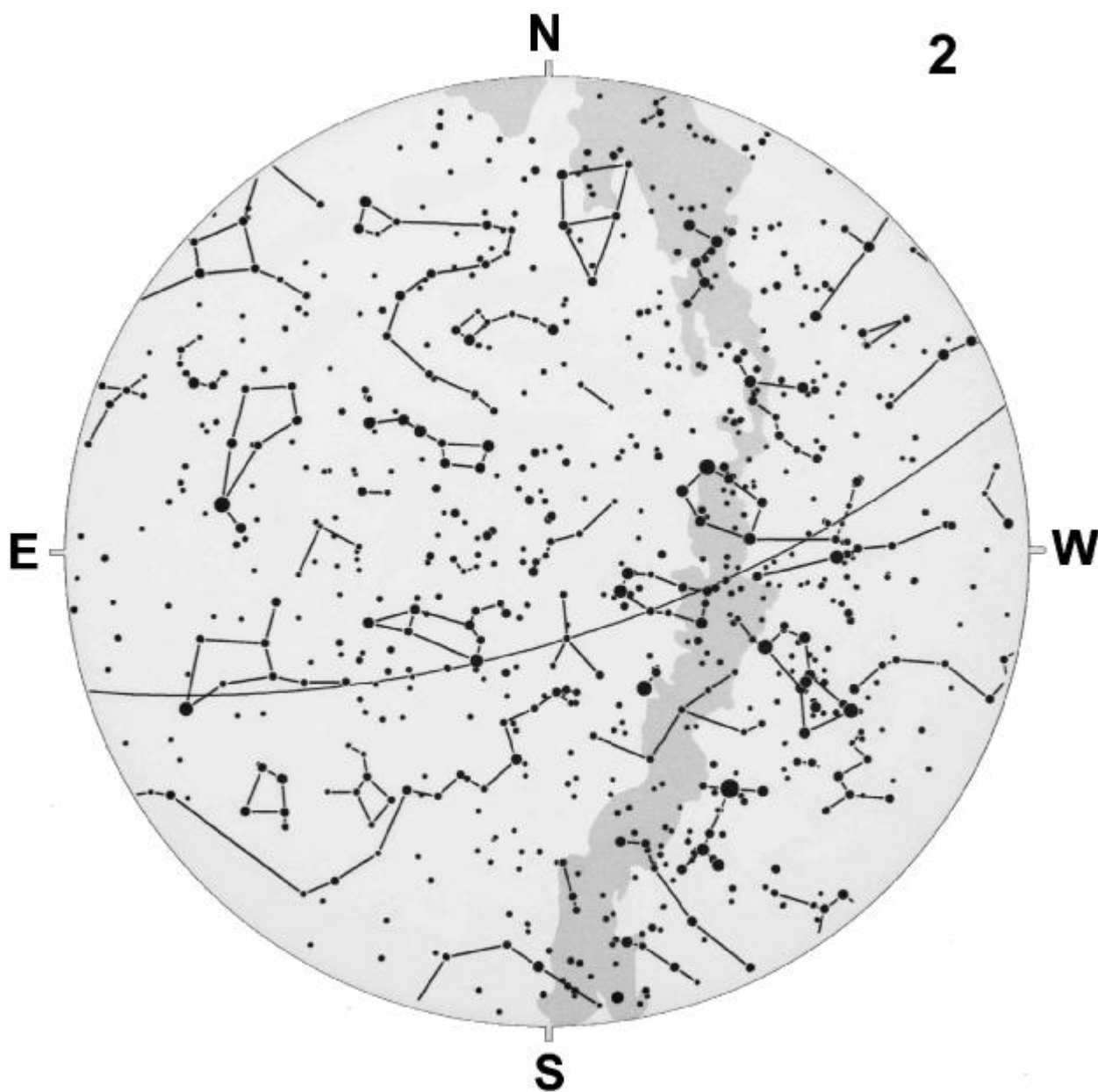
Stel-mapo 1

Ta mapo esas direte uzebla ye la:

- 1ma semano di januaro ye 00k00KU
- 2ma semano di januaro ye 23k30KU
- 3ma semano di januaro ye 23k00KU
- 4ma semano di januaro ye 22k30KU
- 1ma semano di februaro ye 22k00KU

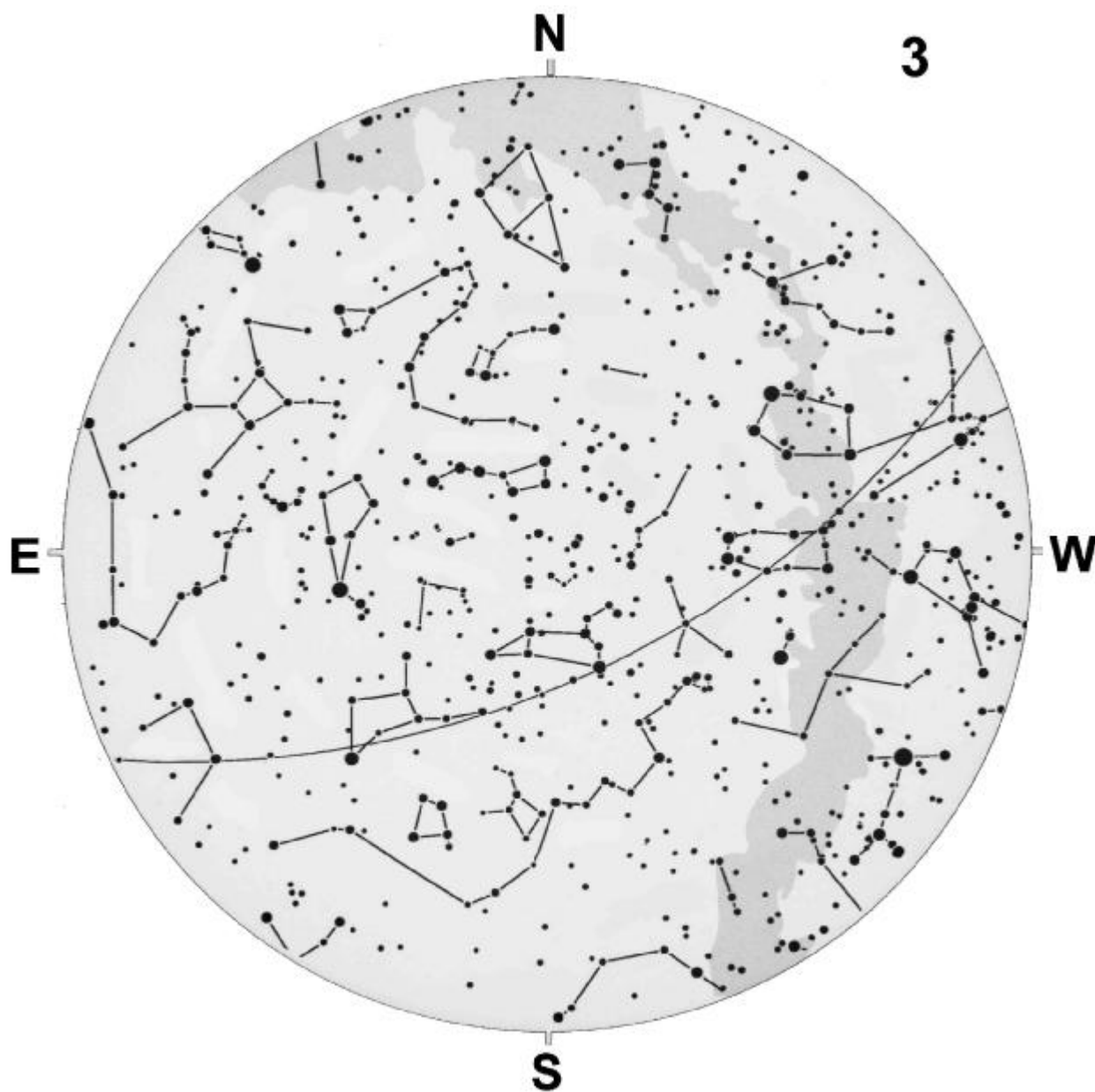
Stel-mapo 2

Ta mapo esas direte uzebla ye la:

- 1ma semano di februaro ye 00k00KU
- 2ma semano di februaro ye 23k30KU
- 3ma semano di februaro ye 23k00KU
- 4ma semano di februaro ye 22k30KU
- 1ma semano di marto ye 22k00KU

Stel-mapo 3

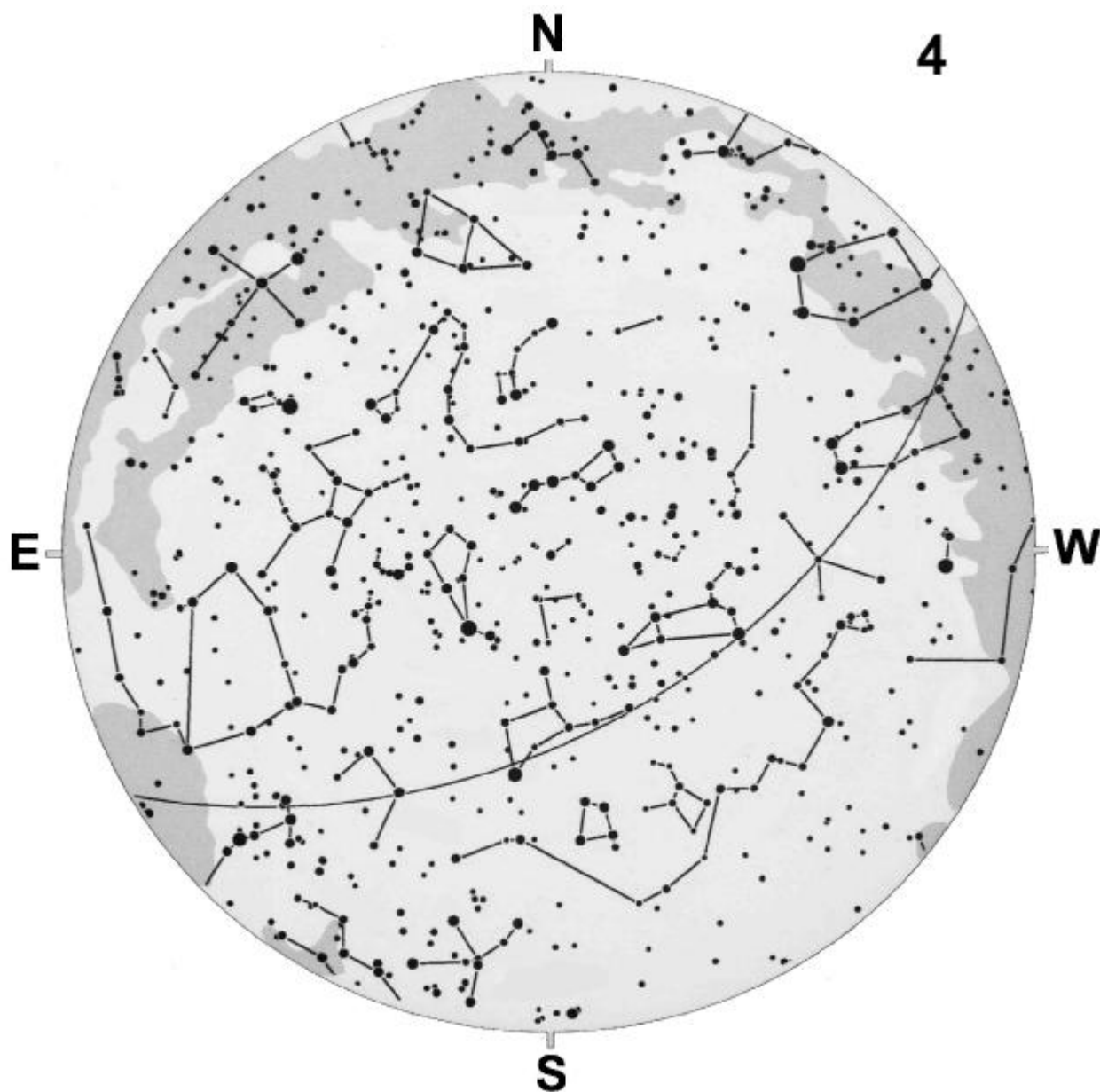

Ta mapo esas direte uzebla ye la:

- 1ma semano di marto ye 00k00KU
- 2ma semano di marto ye 23k30KU
- 3ma semano di marto ye 23k00KU
- 4ma semano di marto ye 22k30KU
- 1ma semano di aprilo ye 22k00KU

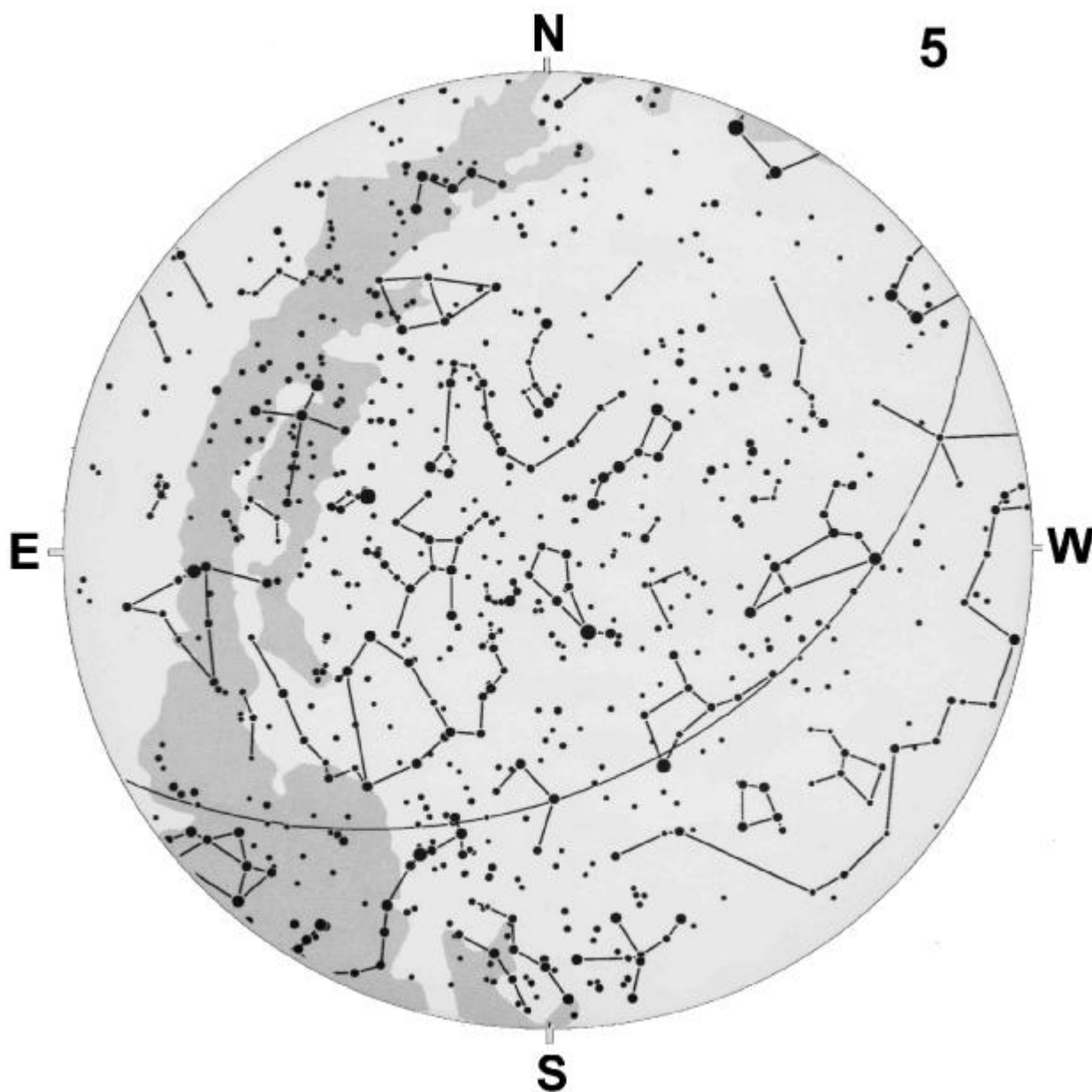
Stel-mapo 4

Ta mapo esas direte uzebla ye la:

- 1ma semano di aprilo ye 00k00KU
- 2ma semano di aprilo ye 23k30KU
- 3ma semano di aprilo ye 23k00KU
- 4ma semano di aprilo ye 22k30KU
- 1ma semano di mayo ye 22k00KU

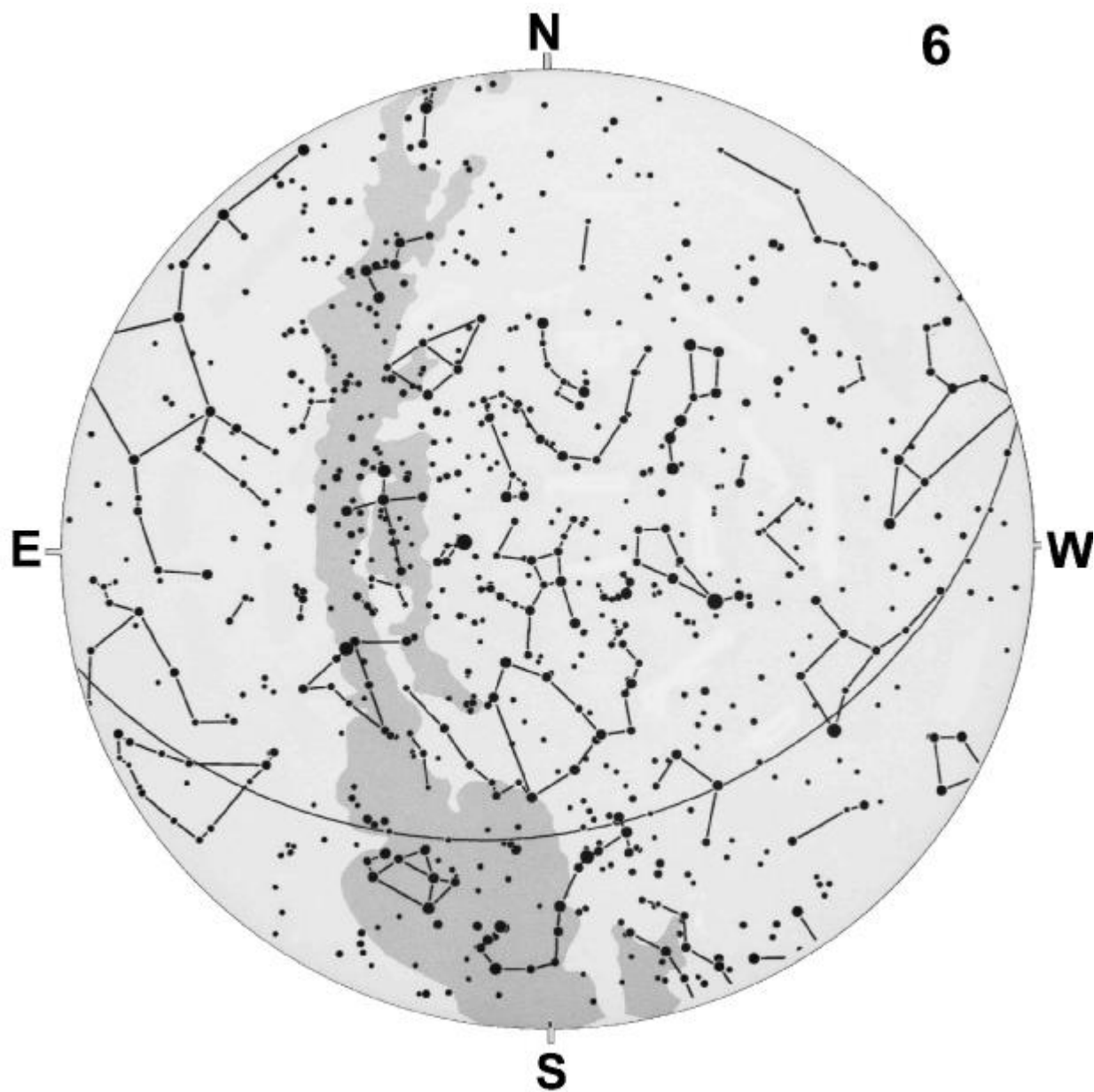
Stel-mapo 5

Ta mapo esas direte uzebla ye la:

- 1ma semano di mayo ye 00k00KU
- 2ma semano di mayo ye 23k30KU
- 3ma semano di mayo ye 23k00KU
- 4ma semano di mayo ye 22k30KU
- 1ma semano di junio ye 22k00KU

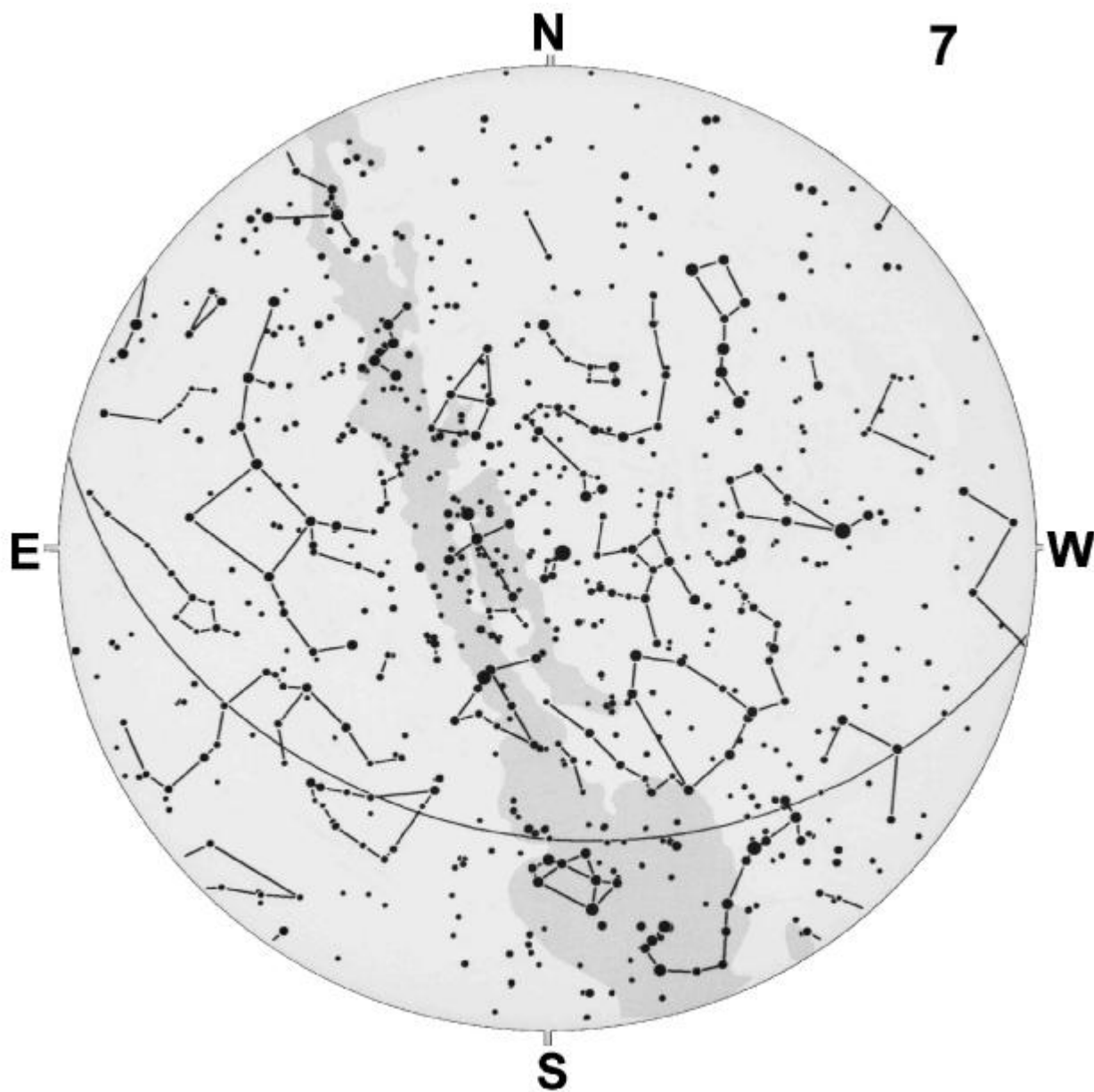
Stel-mapo 6

Ta mapo esas direte uzebla ye la:

- 1ma semano di junio ye 00k00KU
- 2ma semano di junio ye 23k30KU
- 3ma semano di junio ye 23k00KU
- 4ma semano di junio ye 22k30KU
- 1ma semano di julio ye 22k00KU

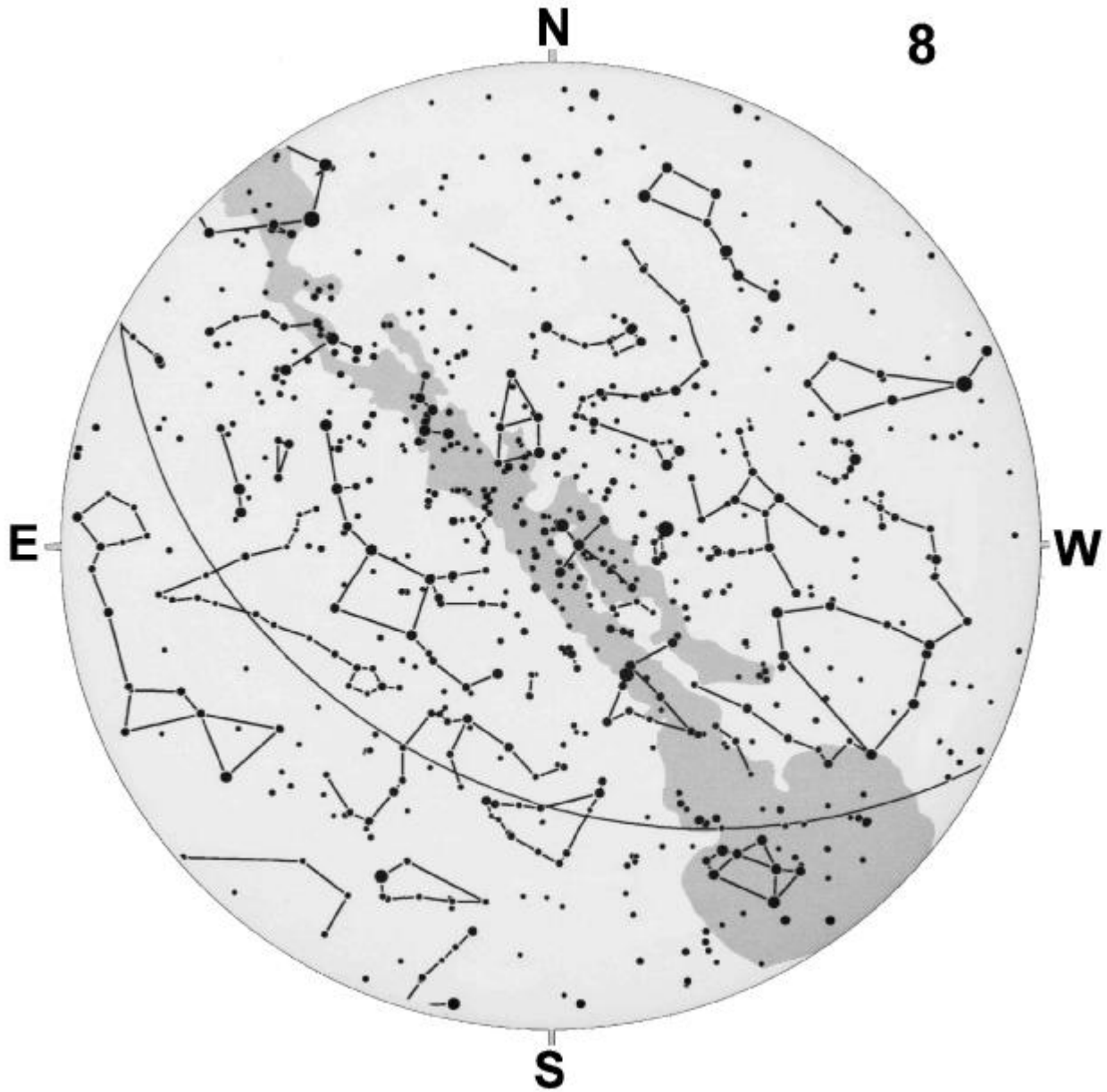
Stel-mapo 7

Ta mapo esas direte uzebla ye la:

- 1ma semano di julio ye 00k00KU
- 2ma semano di julio ye 23k30KU
- 3ma semano di julio ye 23k00KU
- 4ma semano di julio ye 22k30KU
- 1ma semano di agosto ye 22k00KU

Stel-mapo 8

Ta mapo esas direte uzebla ye la:

1ma semano di agosto ye 00k00KU

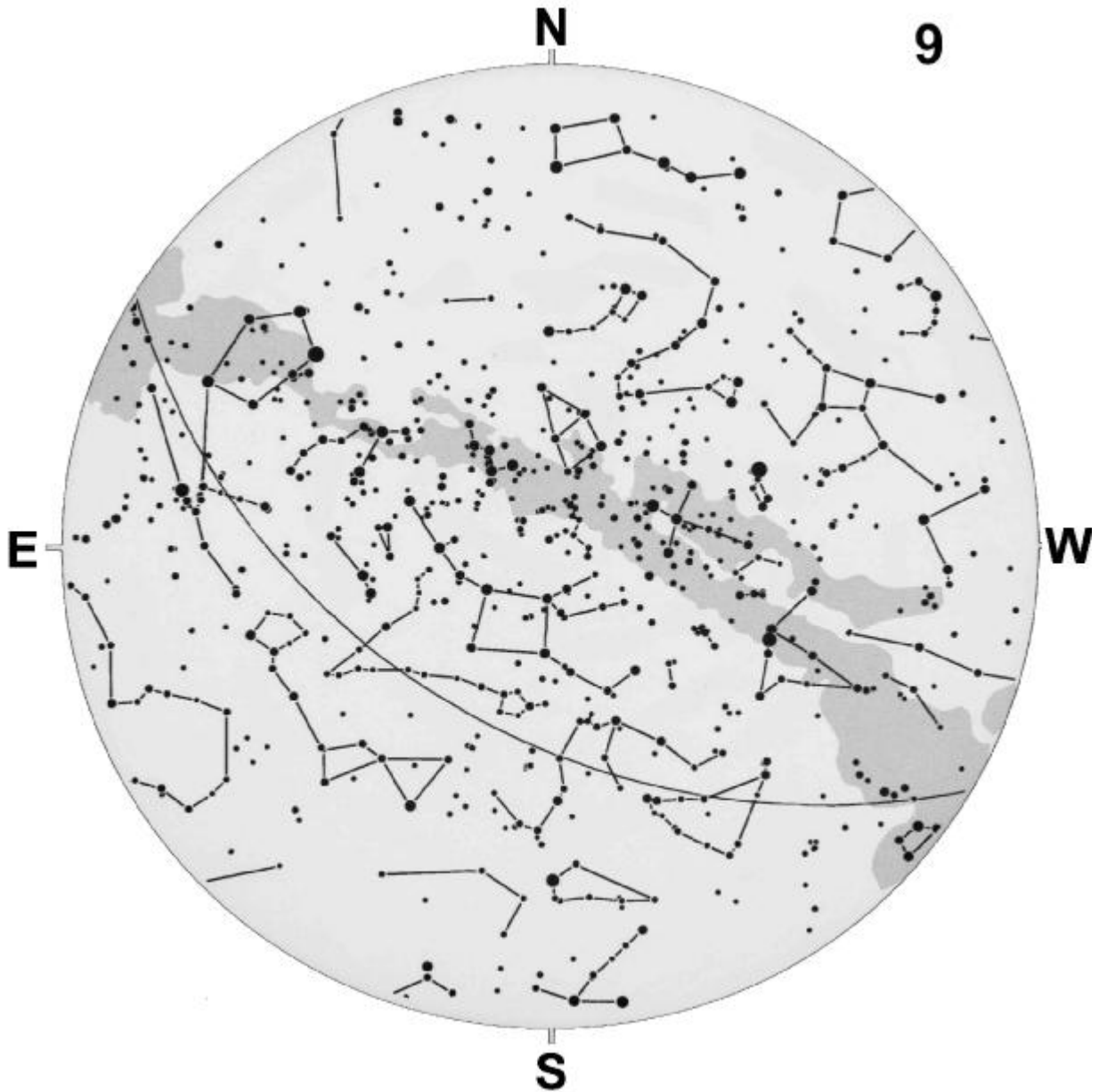
2ma semano di agosto ye 23k30KU

3ma semano di agosto ye 23k00KU

4ma semano di agosto ye 22k30KU

1ma semano di septembro ye 22k00KU

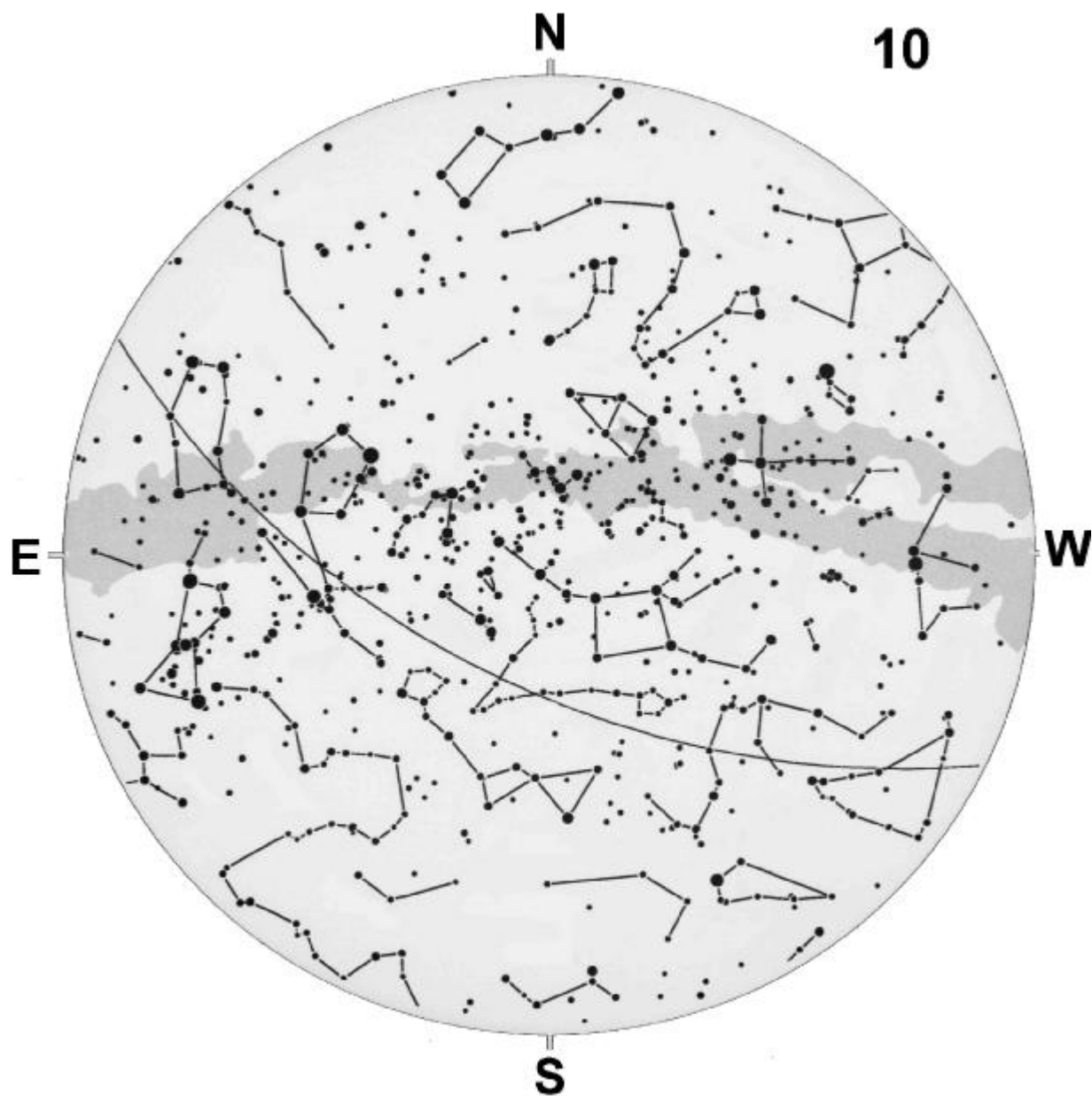
Stel-mapo 9

Ta mapo esas direte uzebla ye la:

- 1ma semano di septembro ye 00k00KU
- 2ma semano di septembro ye 23k30KU
- 3ma semano di septembro ye 23k00KU
- 4ma semano di septembro ye 22k30KU
- 1ma semano di oktobro ye 22k00KU

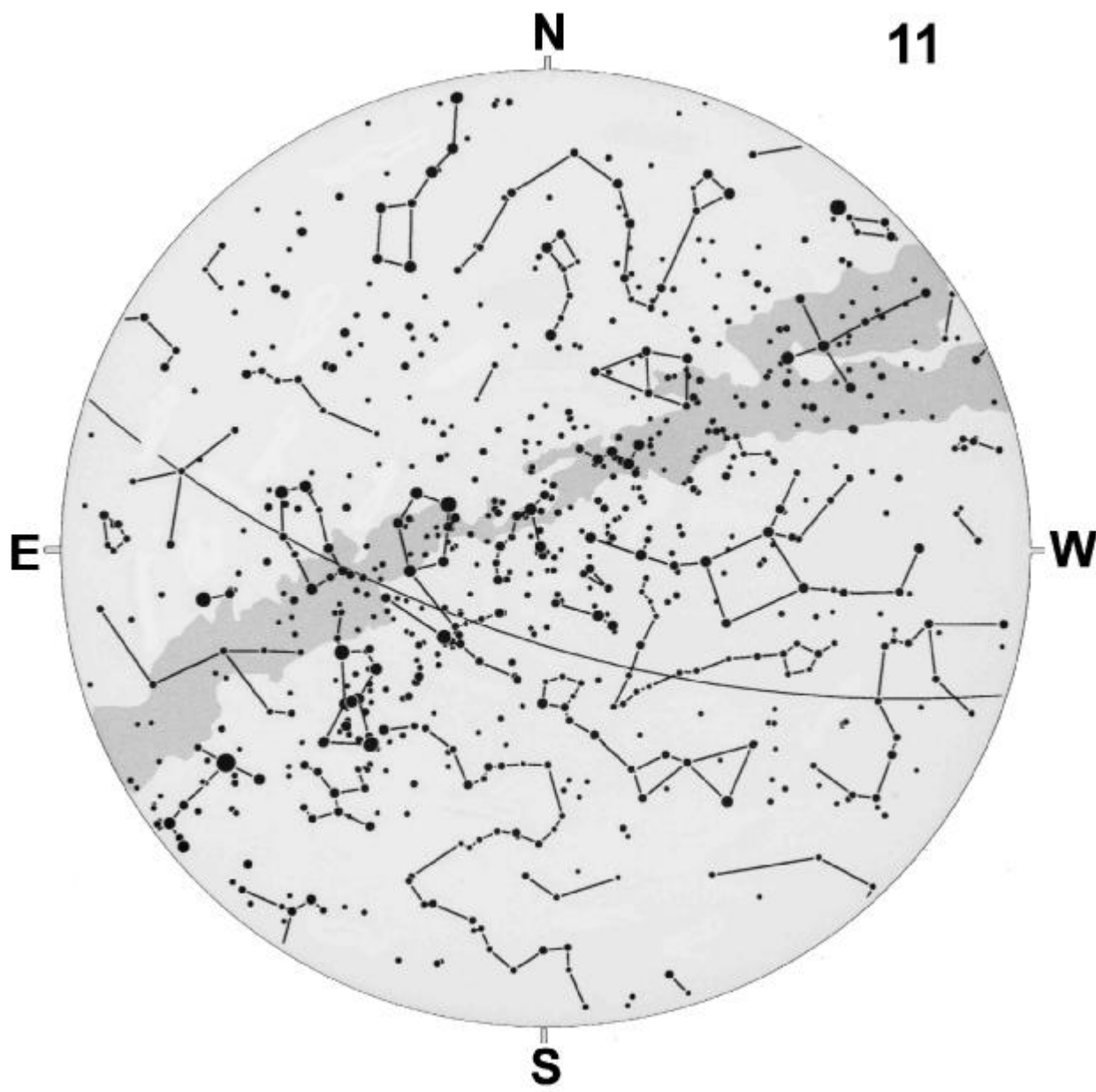
Stel-mapo 10

Ta mapo esas direte uzebla ye la:

- 1ma semano di oktobro ye 00k00KU
- 2ma semano di oktobro ye 23k30KU
- 3ma semano di oktobro ye 23k00KU
- 4ma semano di oktobro ye 22k30KU
- 1ma semano di novembro ye 22k00KU

Stel-mapo 11

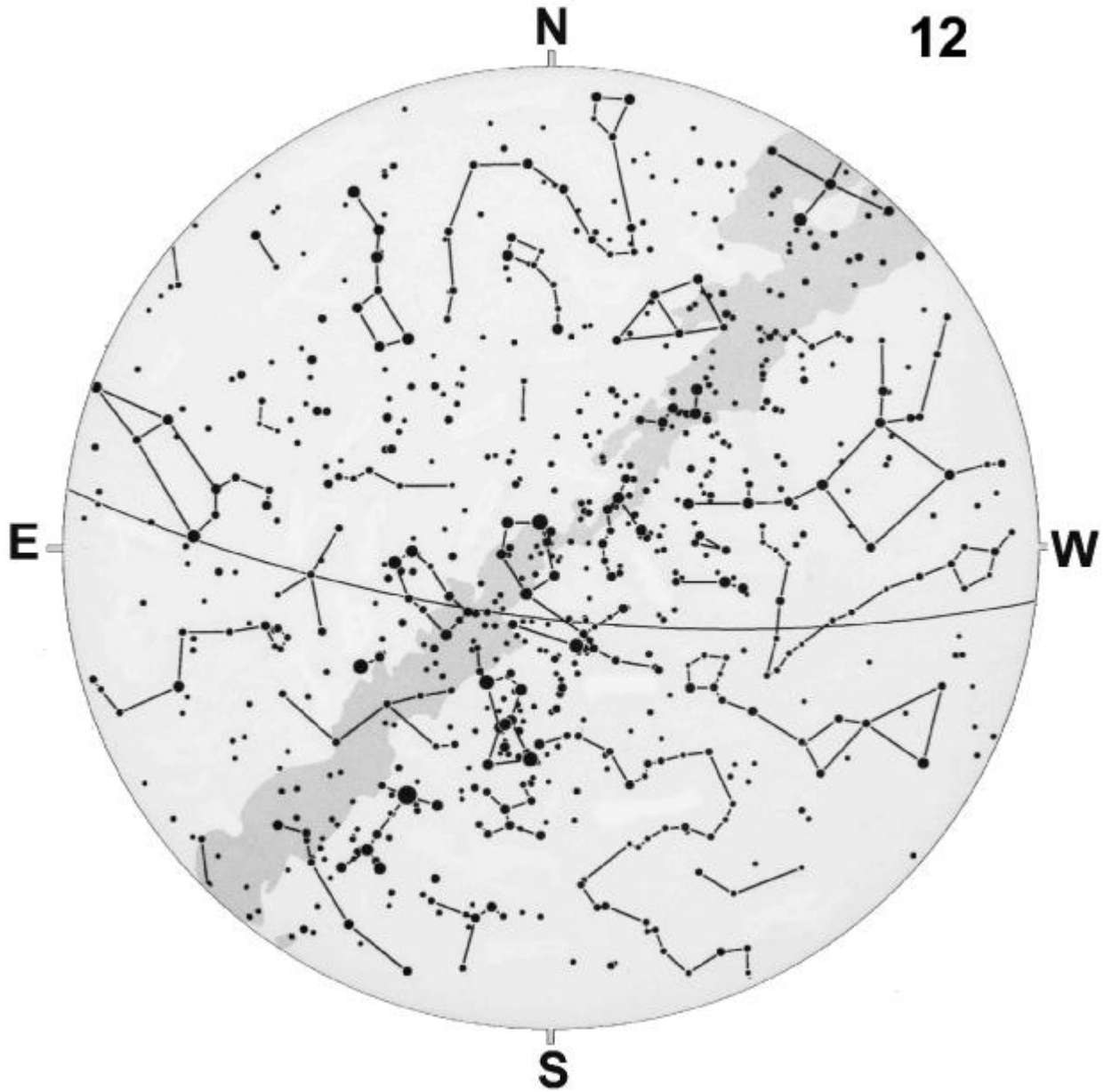

Ta mapo esas direte uzebla ye la:

- 1ma semano di novembro ye 00k00KU
- 2ma semano di novembro ye 23k30KU
- 3ma semano di novembro ye 23k00KU
- 4ma semano di novembro ye 22k30KU
- 1ma semano di decembro ye 22k00KU

Stel-mapo 12

Ta mapo esas direkte uzebla ye la:

- 1ma semano di decembro ye 00k00KU
- 2ma semano di decembro ye 23k30KU
- 3ma semano di decembro ye 23k00KU
- 4ma semano di decembro ye 22k30KU
- 1ma semano di januaro ye 22k00KU

Artiklo da Fernando Tejón, ISH-ano.

Literaturo

1- Odo a Couturat

A COUTURAT

ODO

**POR L'ANIVERSARIO
DI LUA MORTO
1914 - 1964**

**Originale kompozit en Idolinguo
da Andreas Juste**

1 9 6 6

DEK LUSTRI PASIS JA DE TA FUNESTA YARO

Dek lustris pasis ja, de la funesta yaro,
De la fatal Agosto mala por Homaro.
Bon esis la sezono, varma la vetero,
E kreskis la rekolti sur fekunda tero,
Ma tribui e klani dil fiera gento
Qua vivas en la bel Europa kontinento,
Itere sentis en la korpo, quale sapto,
Fluar instinto por ocidi e por rapto.
Qua de la tribui obtenos dominaco?
De nun ne plus suficas klami di minaco!
Oportas militar! Ya l'armi es moderna,
Ma sempre la barbara mori es interna.

Sur ul rurala voyo vehas militeri
Rapide por hastar mobilizal aferi,
Rapide, plu rapide, li mustas donar la mesajo.
E sur ta sama voyo rivenas pos kurta voyajo
Serena filozofa en lua veturo lejera,
Qua sempre por la Paco laboris kun volo sincera.
Subite, quaze kom simbolo o presigno di Fato,
Lor ita dio ipsa, jus ante la granda dramato,
En fulminatra shoko, ho ve, yen l'instanto extrema
Sur Tero di la vivo utila dil sajo pacema,
E yen ke ja lu haltas en la frakasita pektoro
La kordio qua pulsas por Savo kun sempra fervoro.

Dek lustris pasis ja, ma ni rimemoras ankore,
Ho Couturat, ta dio di morto respekte e dolore:
Kun trauranta mento, ni Kompani Idista
Lor tal aniversario ni esas trista.
Ma ne konvenas nur lamenti sterila e plori,
Oportas nun agar, e vice bel kranso de flori,
Me plektis ica versi, nam plu kam kontemplo
Importas ya laboro por sequar exemplo.
Ni agez quale tu, jemar es tote vana;
Lo skribis ya tu ipsa a Paola Lusana:
«Ad avan, sempre plus, ad avan trans la tombi »
Ni durez tua verko malgre la sukombi.

SIMIL A KAVALIERO QUA BRAVE PENETRAS EN LICO

Simil a kavaliere, qua brave penetras en lico
 Por prode turirar, sen irga perfid artificio,
 Kun brandisata lanco, serchanta l'adverso loyal,
 Ed esas cirkondata subite, quale en karnaval,
 Da turbo maskizita, kriant en dementa tumulti,
 Qua volas abatar lu, minacas e klamas insulti,
 Tal esis, Couturat, tu, kande kun mento lucida
 Di sajo genioz, e kordio tamen kandida,
     Tu volis esforcar por kreo dil idioma
     Komun e general qua helpus omna homo.

La solvon ya tu vidas: oportas nur simple eskartar
 La propra vanitati meskina, por lun adoptar,
 Ed a la tota mondo grantesos to quon ol bezonas:
 Eufonioza linguo qua bel e sonora resonas,
 Sintezo di sis lingui, idioma komplet e subtil,
 Samtempe natural e kreiva, perfekt e facil.
     Ma, ho ve, ka tu pensis, pro bel iluziono,
     Ke omni quale tu askoltas raciono?
 Ke li vol aceptar kun sama sincera respekto
 L'august e pura voko, la voco dil klar intelekto?

Ad ube tu avancis, tu la filozofa sereno?
 Ka tu ne vidis lo? Di cirko to esas areno!
 Regardez ta klauni qui pleas la rolo di magi
 E qui travestiate deklamas solena divagi!
 Ed ibe ta superbi, qui por fardizar egoismo
 Ed impedar progreso, burleske akuzas pri skismo!
 Tu spektez ta jokeri inventeri di nova jargoni
 Qui gestas histrione kom vera linguala bufoni!
 E ta vortar-vendisti por qui nur un punto importas:
 Ganar profito plusa per libri quin ili kolportas.

Dum ta sis harda yari kontre tu ta stulti
 Rezonis per mokaji, pruvis per insulti.
 Ho quale tu, Maestro, trovis la kurajo
 Por sempre responder a nova mentiajo?

**Grand esis tua fido, nobla tua mento
Por plenigar la tasko malgre ta tormento.
E nun, lor parlektar to quon tu skriptis lore,
Me devas admirar e kompatar dolore,
Lor studiar «Progreso» o konsultar vortari
Me pensas ofte ya pri ta sis harda yari.**

**Ho kad ulfoye tu ne ripensis kun bitra regreto
Pri ta felic epoko lor qua tu, an la parieto
Di tua mikra chambro di yuna studento, desegnis
Ta grav e nobla Muzi qui en tua mento ja regnis:
Di Filozofio, Historio e Gramatiko
E di Poezio, por quaze simbola dediko,
O kande kun admiro por Greka skulteri antiqua,
Adepto di lo bela, tu traktis «Beleso plastika »
E kande paciente dum tua yuneso serena
Tu volis di Platon savar la sajeso perena.**

**Ka tu ne rimemoris kun forsan ul kurta tristeso
Tu yuna filozofo obtenanta l'unesma suceso,
O, grava voyajer, serchanta noble traci
En lando Provencal di la Romana faci,
O kande dum bel yari, fresha profesoro,
Tu docis e tu lernis kun egal fervoro:
Ka forsan imagine tu vidis dum kelka sekundi
Denove en blu cielo flugar gracioza hirundi,
Ed en la bel gardeno kalm ed odorozza
Itere floresar la rozi di Tolosa?**

**Ma ja la tempo fugis rapide vers nova sekulo,
E yen ke en tua mento influis nun altra stimulo:
Avida sempre plu por atingar vereso
Necesa por guidar vers la human progreso,
Per sercho ciencal tu volas deskovrar
La legi absoluta di la rezonar,
E, por ke plusa lumo por omni aparez ek ombri,
Trovar la logikal sekreti celata dal nombri,
E tale, tu, luktanta por mental efiko,
Kompozis maestral «Algebro di Logiko».**

Nun Leibniz guidas tu: en lua verki imens

Tu serchas metodale lua tota pens',

Tu trovas e publisas nova manuskripti

E facas konocar plu bone lua skripti;

E tu selektis ibe skopo salutar:

Grantar ad omna homi idiom auxiliari.

Tu volas ne jargono, ma linguo konform a logiko,

Preciza, bon e simpla, ne violacant estetiko,

E sen deskurajar, per skribo, per parolo,

Tu probas konvinkar, simil ad apostolo.

Tu sakrifikis multo: la profesoralo suceso,

Pekunio, repozo e mem spirital quieteso.

Tu vice danki havis insulto, akuzo e moki,

Ma balde dicipulo askoltis devote l'advoki

E brave montris ke plus kam pasiv espero

Oportas adoptar agema persevero.

E nun, pos ta dek lustri, solene ni esas kom testi

Ke tua granda verko, pasinta tra harda tempesti,

Posvivas e prosperas guidate dal sam Idealo:

La sempra Blanka Stelo brilanta kom bona signalo.

Tu luktis, ho Maestro, tu sufris por tala rezulto,

E por ni, plu felica kam tu, yen ke tacis insulto:

Ni povas nun quiete facar nia bona laboro.

Ma anke vibras tamen ul eko di tua doloro;

To es por ni stimulo e quaza transtomba mesajo

Qua grantas nova zelo od efike sustenas kurajo.

La yari pasas ma permanas tua verko

Nun plu stabila mem kam anciena querko.

Ni sequos tua voyo, tu loyal Stoiko,

Por ke ne restez vana tua sakrifiko.

SUB SINGLA SIMPLA VORTO CELITE MISTERIO JACAS

Sub singla simpla vorto celite misterio jacas,
Ul anciena traco quan nule la tempo efacas.
De ube nu lu venas? de quala lontan origino?
Pro quo tal e nek altra? por quala sekreta destino?
Sur qual obskura voyi, tra qual angoroza tenebro
Li venis del ancestri vagera di nia cerebro?
Portante tra sekuli la soni per chanji gradopa
Ad en la multa lingui diversa di nia Europa.
Tra forsan plu kam centi generacioni de homi,
Di kozi e di senti li tale transmisis la nomi.

Ni volus ritrovar la vorti di ta prim epoko,
Quin gaye sur la stepo li olim pronuncis por voko,
La vorti quin li klamis dum lia sovaja militi,
O, pose, dum esforcis por alte elevar megaliti,
La vorti karezatra dil matri por lia infanti,
E l'ardoroza vorti di lia barbar amor-kanti.
Ni probas divinar, e per pacienta komparo
Linguisti mem supozas trovar la komuna vortaro
Di ta primavi nia, di ta kurajoza nomadi,
Dreseri di kavali, popolo di longa migradi.

E, nam en nia lingui ankore nun ulo permanas
Del ancestrala vorti, qui sempre vivanta akompanas,
Por expresar fidele la pensi profunda dil mento,
Ni ne deziras altra radiki kam ti di la gento.
Lin bele ni regulis ordine kun saja konfido,
La vorti-fabrikistin, ni do li regardas kun rido,
Ti qui por kurtigar burleske mutilas la vorti,
Ti qui, qual' alkimisti, distilas en lia retorti
Facanta monstra vorti, e, quale sorcero novico,
Promulgas kom ukazo la legi di lia kaprico.

Ad retro! lunatiki e stranji, ad retro senili!
Selektez altra okupo, la vorti nek esas ludili!
Li venis transmisita sencese per longa sucedo
E por ni Europani li esas komuna heredo.
Ni devas konservar li: Honoro por lo nin obligas,
Ta vorti esas nia nam li kun ancestri ni ligas,
E por ni nun ankore li nutras la vivo di psiko:
Ta respektinda sonin on juste nomizas: radiko.

LU ESAS HOMO TA QUAN DUKTAS RACIONO

Lu esas homo, ta quan duktas raciono
 Fervore vers lo vera, por human bezono.
 Certe, me savas lo, ta fakultato klar
 Ne povas e ne darfas omnon explikar,
 E, koram la misterio dil ipsa vivo,
 Ol donas poka lumi nur, a la mortivo,
 Lasanta la profund e la final decido
 A l'anno qua esperas kun amanta fido.
 Ma sen ta raciono, vere, qual ni esus?
 E por plu bona mondo quale ni progresus?
 Kun Idealo pura kom sekur egido
 Por homi raciono es necesa guidio.

Dum irga periodo lun bezonas Homo
 Por ordinar la Ter qua esas lua domo;
 Ni mustas e ni devas regular Naturo:
 Sublima por la homi to es aventuro.
 Lun ne violacar, ma sintezar la normi
 Per studiar sorgoze naturale formi.
 De l'august origino lua, de la fondo,
 Existas legi cert en ica nia mondo:
 Se deskovrar ta legi es homala rolo,
 Ka lo nek esus anke ver por la parolo?
 Ma uli dicas ke, por logikal expliko,
 Efikas tante bone linguo sen logiko!

Ho, quante bel exemplo di fals argumento!
 On povas pro hazardo, per mal instrumento
 E kun tre harda peno, sucesar laboro,
 Ma bona laboristo, quaze pro honoro,
 Plu kam obsoletaji, plu kam van konsili,
 Preferas maxim bon e perfekt utensili.
 Simile ni deziras por mental distingo,
 E spirital klareso, plu perfekta linguo.

**To esis nia tasko, to es nia devo
Realigar ensemble la sublima revo:
La linguo qua donacas a homala mento
Por pensar plu precize e juste l'instrumento.**

**Ta grandioza revo, ni l'Idolinguisti
Ni facis ol reala malgre la rezisti.
Ha, Kun-Idealisti, esez ni fier
E durez do l'esforci kun joyoz esper'.
E por tu, Couturat, por tua klar spirito,
Por tu la gratitudo, por tu la merito.
Humile ya tu docis alta leciono:
Radiki natural, quin ni per raciono
Adaptas e regulas por helpar la mento,
Dil dezirita linguo, yen la Fundamento.
La vorti ancestrala tale ni respektas,
Ma quale sklavi, no! kom homi ni selektas.**

**Ni dadas regular radiki natural
Ed olin ordinar en framo general.
Sequante ta bon voyo singlu es devoto
E havas en la mento nia klara moto:
Por personal progreso, por fratral uniono,
Natuero regulita segun Raciono.**

TU DUREZ TRANSMISAR SUPLIKIS OLDA SAJO

Tu durez transmisar, suplikis olda Sajo,
 «Ka darfas ni lasar mortar la bel mesajo?
 Ol esas olda ja, nam ol venas de la tempo olima,
 Dum ke nia avi pace vivant en Europa sentima,
 Kredanta ye Progreso kom signo dil gento di homi,
 Esforcis por krear la maxim util ek idiomi,
 De ante kande sonis la kloko di nova destino,
 De ante varm Agosto, qua esis komenco di fino »
 — «Amiko, vu permisez, tal esis la mea respondo,
 Ka tote bel ol esis, sincere konfesez, ta mondo?
 Revante pri yuneso, vu laudas la tempo pasinta,
 Ma kad la povra homi judikis ol tante laudinda? »

- «Yes, dicis il, me forsan pensas kom oldulo,
 To esis forsan ya genito vice krulo.
 E tamen mortis, lor mil non cent dek e quar,
 Digneso qua nultempe povos rinaskar.
 Rotolis en Europa voci di kanoni:
 To esis interlekto di la nacioni.
 La chefi fole revis glorioz invado,
 E la trompata yuni marchis al buchado.
 E lor la dio ipsa qua esis la dio di Fato,
 Determinita por la komenco dil granda kombato,
 Ta qua kreabis noble e fervore la linguo di frati
 Perisis aplastate da charo di vana soldati. »

Me tacis e regardis revante la flami di herdo.
 Il duris: «Ve por ni, ni harde subisis ta perdo,
 Ma por lu ipsa tale Deo mem kompatis:
 Ne mustis il vidar la frati qui kombatis. »
 E ni, la posvivanti, duris la propago
 En la chanjita mondo, pos la granda plago.
 E kand oldesis ja la viri vane brava,
 Itere eventis, ve, milito mem plu grava.
 Ankore, sen cesar, ni luktis kontre l'odio
 Per nia linguo bela quale pur melodio.
 Al homi qui refuzas ignore ta nia donaco,
 Ni volis persevere ofrar amikeso e paco.

Regardez ita verki: imaginez l'imensa fervoro
 Qua grantis la kurajo necesa por tanta laboro.
 En nia tota lando Europa, dum lustris, autori
 Kompozis por dicar lia joyi e lia dolori.
 E tale nia linguon per versi li facis plu bela,
 E grantis a la vorti valoro sublim e nobela:
 Uzite por kantar di kordio l'emoco-vibro,
 Li ne plus esis nur radiki di ul vorto-libro.
     Pro ke li povis ya dicar la sentiment
     E l'ideali nobla di homala menti,
     Li mustez ne restar en ul polvoz arkivo:
     Tu salvez ita vorti: li mentas vivo.

Me revis do esar la bona mesajero
 Vokant en omna loki por joyoz espero,
 Simil ad orator qua vizitante l'urbi
 Predikas Idealo koram vasta turbi.
 Ma to eventis ne. Per altra maniero
 Me probis imitar olima kompilero:
 Me serchis e kopiis dum libera hori
 Por konservar la verki dal Idist autori.
 Ed ofte me repetis, por vinkar fatigo,
 Ta moto qua ridonis laboral instigo:
 Posvivos Idolinguo malgre hard adversi
 Pro la peren valor di lua bela versi.

Ed anke me, sizante l'idolinguo liro,
 Me probis lua soni kun artal deziro,
 E me per mea kanti trovis kelk adepti
 E mult amiki kar (me tacas la decepti)
 Me skandis, e to esis mea konsolaco,
 Per toni tre divers, ma sempre por la Paco.
 E ja nun, por durar la tasko kun fervoro,
 Su levas en l'Ido-cielo nov Auroro.
 Ja balde (fugas tempo) finos mea rolo:
 Saluto por ti qui nun ofras helpo-volo.
 Nultempe Idolinguo darfas perisar:
 Vi, yun Idolinguisti, durez transmisar.

NOTI ED EXPLIKI

1. Pri kelka vorti:

- **Kranso:** (uzit olim dal poeto Quarfood) rami e flori aranĝita segun formo rond od ovala. Pro la grandeso e l'uzo, to ne povas esar expresata da la vorto: Krono (quan on pozus sur la kapo) o: Buketo qua havas altra formo.)
- **Sekulo:** (poeziale) yarcento.
- **Publisar:** igar publika per imprimo o per altra simila tekniko. (Germane: publizieren) (Angle: to publish, quale: punisar = to punish). Ta ideo meritas radiko specal, ed on evitas tale la kakofonioza: «publikigar»
- **Nek:** me uzas plurfoye «nek» vice «ne» segun l'uzo latina, pro motivo di metriko.
- **Centi:** vice: cent, por eufonio.
- **Floresar:** pro ke la rozi esas ipse flori, on ne povas dicar ke oli flor-ifas, ma nur ke oli flor-eskas, o flor-esas.

II. Pri la formo:

Omna versi kontenas sis pedi, ma segun du diversa modi:

- a. Verso de 6 iambi, plus, eventuale, lasta silabo di dezinenco sen acento (do 12 o 13 silabi)
- b. Verso konsistant ek 3 iambi (plus, eventuale, silabo sen acento) e, pos cezuro, tri amfibraki (do: 15 o 16 silabi)

Me uzas sempre la kun-pronunco di vokalo final di vorto e di la sama vokalo komencanta sequanta vorto.

Exemple: homi *idiomi*, denove *en*, simbolo *o*

Lor altra omna kazi, oportas pronuncar la vokali aparte.

III. Pri la materio:

Omna punti relatanta la vivo, la verki e la morto di Louis Couturat esas exakta, segun la naraci da plura flozofi e, precipue da Lalande e da Louis Benaerts, il qua esabis kompano di Couturat dum lia yuneso.

Tolosa: nomo (italian ed okcitan) di urbo (france: Toulouse) ube Louis Couturat docis kom profesoro.

Yen, tradukit a nia linguo, fragmento ek letro skribita ibe da lu ipsa, lor 1894. «me povas vidar, trans la strado, dometi basa e gardeni verda; ta mikra pavilioni, kovrita da teguli reda, donas aspekto delicioza, sub la cielo blu, pur e limpida. Dop la domo trovesas gardeneto plena de rozi ed altra flori. On vidas apene til du pazi, tante tufoz esas ya la verdaji. Ta gardeno acesas til altra voyo (strado di Balanco) qua rajuntas la strado dil Dometi, e qua duktas direte til Fakultato, tale ke, irante a leciono, o retrovenante, me trairas buketo de flori, e me pasas sub arketo formacita da floroza brancho di roziero. Lo es charmiva!

Ed ultre to me audas de matino til vespero l'uceli kantar e gorgear. Lor vespero, kande Suno deklinas, me vidas, de mea fenestro, la hirundi girar cirkum l'avana dometo, e trasar per flugo alerta, kapricoz e sentima, lia trajektorii senfine diversa. Lo es spektaklo qua repozigas e bersas l'imagino; pro tale vidar ofte ta uceli flugar kun tanta justeso, sekureso, facileso e rapideso, on perdas la sento di graveso. Semblas ke kreskas ali e ke on glit-fugas sen esfonco en aero. To es, proprasence, raviso ».

Me probis expresar (per la tono solen e mem kelkafoye kun indigno qui konvenas ad Odo) l'idei mastra da Couturat:

- Linguo auxiliar esas nek ludo nek pseudo-mistikismo, ma serioz afero.
- Lua skopo esas duopla: esar util a la homi, kom sociani, por reciproka kompreno, ed anke a singla homo, kom persono, por klarigo dil idei e logikal expreso di la pensi.
- On ne darfas inventar vorti artifical; on devas selektar radiki natural, sen mutilo, por regular oli en logikal sistemo. Idolinguo esas do reale: Naturaleso racione regulita.

2- Poemo

Mikra poemo (a-b-b-a, 5-5-5-5) da Fernando Tejón, ISH-ano.

3- Citaji

A M I K E S O (I)

La amikeso esas un anmo habitanta en du korpi, ed un kordio habitanta en du anmi.

ARISTOTELES

Vi savez, ke kande onu esas amiko a su ipsa, lu esas anke amiko ad omnu.

SENECA

La vera amikeso parvenas kande la tacado inter du homi pasas afable.

ERASMO DE ROTTERDAM

A M I K E S O (II)

Esas desfacila afirmar qui domajas ni plu multe dum nia vivado: ka nia enemiki, kun la maxim mala intenco, o ka nia amiki, kun la maxim bona.

E. GEORGE BULWER-LYTTON

Amiko mea esas ta qua helpas me, e ne ta qua nur kompatas me.

THOMAS FULLER

Kande, inter du homi, la amikeson esas fininta, to signifikas, ke olu nul-tempe esis komencinta.

PUBLIO SIRO

A M O / A M O R O (I)

Amo signifikas depozar nia propra feliceso ye la feliceso dil ceteri.

PIERRE TEILHARD DE CHARDIN

Esas ne-posibla itere amar to quon, advere, onu cesabas amar.

FRANÇOIS DE LA ROCHEFOUCAULD

La mezuro di l'amo esas amar sen mezuro.

SANT AUGUSTINO

A M O / A M O R O (II)

Per la moraleso, ni emendas la erori de nia instinto, e per l'amo, ni emendas la erori de nia moraleso.

JOSÉ ORTEGA Y GASSET

Estimar su ipsa esas la starto-punto di aventuro duranta la tota vivo.

OSCAR WILDE

Amorar nule signifikas amar; onu povas ya divenar amoroza, e samtempe sentar odio.

FIODOR DOSTOIEVSKI

A N M O

La korpo homala esas ya nura semblajo celanta nia realajo; e l'anmo esas tala realajo.

VICTOR HUGO

L'anmo esas la kauzo efikanta e la principo organizanta dil korpo vivanta.

ARISTOTELES

Nule suficas posedar spirito; onu mustas, ultre, posedar suficanta quanto ek olu por evitar posedar tro multa quanto ek olu.

ANDRÉ MAUROIS

D E S F O R T U N O

La desfortuno posedas la doto vekigar talenti qui, dum la prospereso, restabus ya dorminta.

HORACIO

La frapi di la desfortuno esas ya tre bitra, tamen, oli esas nul-tempe ne-utilla.

JOSEPH E. RENAN

La desfortuno dependas ne tante del malaji, quin ni subisas, quante de la imaginiveso per qua ni subisas oli.

FRANÇOIS FÉNELON

DEZIRO

Che la vivo, nia deziri formacas kateno, di qua la mashi esas nia esperi.

SENECA

Dum ke ni deziras, ni havas motivo por vivar. La parsatisfaco esas la morto.

GEORGE BERNARD SHAW

Ne pretendez ke omna kozi esez tal qual tu deziras oli; dezirez oli tal qual oli esas.

EPIKTETO

DUBITO

Ultre docar, docez dubitar sempre pri omna to quon tu docabas.

JOSÉ ORTEGA Y GASSET

La dubito esas la unesma pazo a la sajeso.

ARISTOTELES

Esas preferinda su agitar che la dubito, kam reposar sur la eroro.

ALESSANDRO MANZONI

Fido qua ne dubitas esas mortinta fido.

MIGUEL DE UNAMUNO

EGOISMO

Egoisto esas ulu qua obstinas pri parolar a tu pri su ipsa, dum ke tu deziregas parolar a lu pri tu ipsa.

JEAN COCTEAU

La egoismo esas ne la propr-amo, ma pasiono desordinita, quan onu sentas por su ipsa.

ARISTOTELES

Onu interesesas pri la ceteri, kande la ceteri interesesas pri onu.

PUBLIO SIRO

ENVIDIO

Envidiar esas milople plu multe teroriganta kam hungrar, nam envidio esas hungro spirital.

MIGUEL DE UNAMUNO

Che la orizita gaino di la kompato celesas, de tempo en tempo, la poniardo di la envidio.

FRIEDRICH NIETZSCHE

Certe, ti qui envidias mortos ula-die; tamen, envidio esas ya tote ne-mortiva.

MOLIERE

E V O (I)

La yuneso esas ne certena etapo di la vivo, ma certena stando de la spirito.

MATEO ALEMAN

Ni esas ya olda, kande ni sentas plu multa joyo pri la pasinto kam pri la futuro.

JOHN KNITTEL

Ni sorges ne pri la rugo che nia vizajo, ma pri olto che nia cerebro.

SANTIAGO RAMON Y CAJAL

E V O (II)

Relate la oldeso, la dramato esas ne la fakto ke ni esas olda, ma la fakto ke ni esis yuna.

OSCAR WILDE

Yuna persono, pri sua vivo-yari, povas esar ya olda ed experiencoza, pri sua vivo-hori, se lu ne perdabas la tempo.

FRANCIS BACON

L'arto oldeskar esas l'arto konservar ula espero.

ANDRE MAUROIS

ERORO

Ya duimo ek nia erori e misjudiki, che nia vivo, genitesas del fakto, ke ni sentas' kande ni devas pensar, e ni pensas' kande ni devas sentar.

JOHN CH. COLLINS

La maxim granda eroro esas ta de sukambar a la depresado; irg altra erorin on povas ya reparar, ma nule olta.

KONFUCIO

Kande me eroras, semblas a me deskovrar, ya singla-foye, ula verajo quan me ne ja konocabis.

MAURICE MAETERLINCK

FATO

La homo esas la autentika kreero, relate sua fato; kande lu ne konvinkesas pri lo, lu esas nulajo dum sua vivo.

GUSTAVE LE BON

Faton ni nomas omna to quo limitizas nia povo.

RALPH W. EMERSON

La fato esas ta qua prontigas la karti, ma ni esas ya la luderu.

WILLIAM SHAKESPEARE

F E L I C E S O (I) 2378

La sekretajo por la feliceso esas' ne ke ni sempre realigez to quon ni deziras, ma ke ni sempre dezirez ed amez to quon ni realigas.

LEO TOLSTOI

La feliceso esas nur amo e nulo plusa, Ta qua savas amar' esas ya felica.

HERMANN HESSE

La feliceso e la desfeliceso, ofte, dependas plu multe de to quo ni esas, kam de to quo a ni eventas.

MULTATULI

F E L I C E S O (II)

La feliceso atingesas' ne per ondegis di bona fortuna --olqui nur tre rare venas a ni--, ma per mikra plezuri, quin singla-die ni juas.

BENJAMIN FRANKLIN

On ganas la felicesos kande on esas libera, to esas, kande on deziras nulo.

EPIKTETO

Me agnoskas kulpar pri la maxim mala peko, pri qua on povas kulpar: me ne esis felica.

JORGE LUIS BORGES

G A Y E S O

La gayeso trovesas che la fundo di omna kozi, ma singlu ek ni responsas pri olua ekstrakto.

MARKO AURELIO

La gayeso esas la magial vergeto, qua konvertas omno ad oro.

BENJAMIN FRANKLIN

Ni devas sempre simpatiar la gayeso di la vivo. Quante min multe ni traktez pri la vunduri di la vivo, tante plu bone.

OSCAR WILDE

H A Z A R D O

"Hazardo" esas vorto tote sensenca, nam esas nulo quo povas existar sen kauzo.

VOLTAIRE

La kazualeso esas rezulto, ma nule ya expliko.

JACINTO BENAVENTE

Nur ti qui esperas nulo del hazardo' esas mastri dil fato.

MATTHEW ARNOLD

HISTORIO

Populo qua ne konocas sua historio, esas populo kondamnata, ne-remediebla, a la morto.

MARCELINO MENENDEZ Y PELAYO

La historio esas simple fablo quan omnu aceptabas.

NAPOLEON

La unika devo, quan ni havas pri la historio, esas ri-skriptar ol.

OSCAR WILDE

IGNORANTESO

Ignoranteso ed eroro esas same ne-kareebla, che nia vivo, kam pano ed aquo.

ANATOLE FRANCE

La ignoranteso esas la nokto dil mento; ma nokto ya sen luno e sen steli.

KONFUCIO

Ta kelketo quan me savas, me debas a mea ignoranteso.

PLATON

I R A C O

La iraco destruktas la quieteso di la vivo e la saneso dil korpo, konfuzigas l'intelekto e blindigas la kordio.

DENIS DIDEROT

La iraco esas vento-strokego qua extingas la flamo dil inteligenteso.

ROBERT G. INGERSOLL

Ta qua dominacas sua iraco, dominacas ya sua maxim feroqa enemiko.

KONFUCIO

K O N C I E N C O

La koncienco esas la maxim bona libro pri etiko quan ni posedas, e ni certe devas konsultar ol maxim freque.

BLAISE PASCAL

La honoro esas la koncienco extera, e la koncienco esas la honoro interna.

ARTHUR SCHOPENHAUER

La koncienco esas la lumo dil inteligenteso por discernar bonajo de malajo.

KONFUCIO

L I B E R E S O (I)

En la senco filozofiala dil vorto, me nule kredas a la homala libereso. Singlu agadas ne nur pro extera koakteso, ma anke pro interna neceseso.

ALBERT EINSTEIN

La libereso esas l'aire respirebla dil anmo homal.

VICTOR HUGO

Esas libera, ta qua nule timas arivar til la extremajo di sua pensajo.

LEON BLUM

L I B E R E S O (II)

La libereso esas la fakultato qua augmentas la utileso di la cetera fakultati.

IMMANUEL KANT

Nulu esas libera, se lu ne mastresas pri su ipsa.

EPIKTETO

Kande esas tro multa libereso, esas nul-tempe suficanta libereso.

OSCAR WILDE

Libereso, la matro, ne la filiino, di ordino.

PIERRE JOSEPH PROUDHON

M E N T O (I)

Existas nulo disdonita plu equitatoze kam la justeso: omnu ya konvinkesas posedar suficanta ek olu.

RENE DESCARTES

La pensado esas pluso kam yuro: olu esas ipse la homal eksufluro.

VICTOR HUGO

La inteligenteso esas utila por omno, ma olu esas ya ne-suficanta por omno.

HENRI FREDERIC AMIEL

M E N T O (II)

La inteligenteso esas verniso qua kovras la senti, ma nule transformas oli.

GUSTAVE LE BON

La pensado manjas sua propra vorti, e to ya kreskigas ol.

RABINDRANATH TAGORE

Se tu ne agas segun to quon tu pensas, tu fine pensos segun to quon tu agas.

BLAISE PASCAL

MALIGNESO

La fakto amuzar ni ipsa per mikra pensaji malicoza, povas ya sparar a ni amaso de granda agi maligna.

FRIEDRICH NIETZSCHE

Nulu povas agar benigne che spaco di sua vivo, dum agar maligne che altra spaco. La vivo esas unajo ne-partigebla.

MAHATMA GANDHI

La maligneso bezonas nula rezoni: pretexton suficas ad ol.

JOHANN W. GOETHE

MILITO

Milito esas masakro inter personi qui nule interkonocas, por profito di personi qui certe interkonocas, ma nule intermasakras.

PAUL VALERY

Homi intermilitas por aquirar porciono di tero, ube premature enterigesor.

SANTIAGO RAMON Y CAJAL

La milito esas inventuro di mento homal, ma mento homal povas anke inventar la paco.

WINSTON CHURCHILL

M O R T O (I)

La morto apartenas a la vivo same kam la nasko. Tale, marchar esas same levar la pedo kam itere pozar ol sur la tero.

RABINDRANATH TAGORE

Se la morto esus bonajo, la dei ne esus ne-mortiva.

SAFO

To quo malesas pri la ne-mortiveso, esas ke on mustas mortar por atingar ol.

VICTOR HUGO

M O R T O (II)

La morto arivas ya nur un-foye, ma ol sentigesas da ni che omna vivo-instanti.

JEAN DE LA BRUYERE

Ne-certa esas la loko ube la morto tun vartas; expektez ol, do, irga-loke.

SENECA

Tempo esas la unika disto inter ni e la morto.

ERNEST HEMINGWAY

ODIO

Onu ne odias dum ke lu desprizas. On odias nur to quo esas egala o superiora a lu.

FRIEDRICH NIETZSCHE

Kande nia odio esas tro intensa, olu pozas ni ye plu basa nivelo kam to quon ni odias.

FRANÇOIS DE LA ROCHEFOUCAULD

Odio nul-kaze vinkesas da odio, ma nur da amo.

BUDHA

PACIENTESO

La pacienteso esas la vertuo maxim heroal, juste pro ke ol prizentas nul aspekto heroismal.

GIACOMO LEOPARDI

La pacienteso esas la forteso dil feblo, dum ke la ne-pacienteso esas la febleso dil forto.

IMMANUEL KANT

Esas instanto limita, en qua la pacienteso ne plus esas vertuo.

EDMUND BURKE

PEKUNIO (I)

Per la pekunio, on povas komprar irgo, ecepte la feliceso, olqua esas multe plu chipa e multe plu chera sam-tempe.

NOEL CLARASO

La pekunio nule povas felicigar ni, ma ol esas l'unika kozo konsolacanta pri nia ne-feliceso.

JACINTO BENAVENTE

Varsez tua posho aden tua cerebro, e certe tua cerebro plenigos tua posho.

BENJAMIN FRANKLIN

PEKUNIO (II)

La maxim bona mezuro, pri la pekunio, esas olta qua ne permisas a ni falar en la povreso, nek forigas ni tro multe de olca.

SENECA

La pekunion on ganas kun fatigeso, on gardas kun timo, ed on perdas kun chagreno.

KASIODORO

Kelka quanto de pekunio evitas ya sucii; tre multa quanto de pekunio, olin atraktas.

KONFUCIO

P A C O

Esas plu bona la paco maxim desavantajoza, kam la milito maxim yusta.

ERASMO DE ROTTERDAM

Paco atingata per espado-pinto, esas nulo plusa kam milito-repozo.

PIERRE J. PROUDHON

La maxim grava bonajo, dop la bona stando sanesal, esas ya la paco interna.

FRANÇOIS DE LA ROCHEFOUCAULD

P E R S E V E R E M E S O

Le impertinenta, forsan, ganos mi-mondo, ma le perseverema posedas ya la tota mondo.

THOMAS CARLYLE

La perseveremeso esas la vertuo per qua fruktifas omna cetera vertui.

ARTURO GRAF

La guto truizas la petro ne pro lua forteso, ma pro lua perseverado.

OVIDIO

P O V R E S O

Ula homi naskas indijanta en palaco rejal. Por altra homi, la fato celas trezoro en la povreso.

RABINDRANATH TAGORE

La povreso arivas a ni, ne pro la diminutado di nia richesi, ma pro la multiplikado di nia deziri.

PLATON

Esas ya facila richesar sen esas aroganta; to quo esas advere defacila, esas povresar sen rankorar.

KONFUCIO

R I C H E S O

La gracio di la richeso ne dependas del fakto posedar ol, ma del fakto savar juar ol.

ARISTOTELES

Nia maxim granda richeso konsistas en posedar suficante forta kurajo por nule ambiciar la richeso.

JOHANN W. GOETHE

Richesar esas ya savar rikonocar l'instanto en qua on ja posedas lo suficanta.

LAO TSE

S A J E S O

La vera sajeso konsistas en konciar, ke on savas to quon on savas, ed on ne savas to quon on ne savas.

KONFUCIO

Homo saja, mem tacanta, dicas ya multe plu multe kam stulto parolanta.

THOMAS FULLER

Pensar ed agar, agar e pensar esas la adiciono duktanta a la sajeso.

JOHANN W. GOETHE

S A N E S O

Per la maladeso me lernabas kozi, quin, altra-maniere, me nule sucesabus lernar en mea tota vivo.

JOHANN W. GOETHE

La sentimento pri la saneso aquiresas nur per la maladeso.

GEOG CH. LICHTENBERG

Preske omna personi mortas pro lia kuracivi, e nule pro lia maladesi.

MOLIERE

SENTIMENTO

Tua sajeso esez la sajeso dil blanka hari, ma tua kordio esez la kordio dil kandida infanteso.

FRIEDRICH VON SCHILLER

Idei movigas la mondo, ma nul-kaze ante ke oli transformesas a sentiment.

GUSTAVE LE BON

La raciono ignoras, ke la kordio havas sua propra rezoni.

BLAISE PASCAL

SOLESO

Tu sejournez en tua internajo, specale kande tu bezonez kompano.

EPIKURO

La kurajo, che persono, mezuresas per la quanto de soleso, quan on kapablesas tolerar.

FRIEDRICH NIETZSCHE

La soleso esas la imperio di la koncienco.

GUSTAVO ADOLFO BECQUER

STULTESO

Kande ulu pozas la fingro an la vunduro, nur la stulti pensas, ke lo importanta esas la fingro.

KONFUCIO

La stulteso esas la maxim stranja maladeso: esas ya la ceteri, ti qui subisas ol, e ne la malado ipsa.

PAUL HENRI SPAAK

Lu esis stulta, ma poliglota: yen pro quo lu dicadis stultaji en plura lingui.

WENCESLAO FERNANDEZ FLOREZ

TEDESO

Ofte ni pardonas ti qui tedas ni, ma nul-tempe ni pardonas ti qui tedas kun ni.

FRANÇOIS DE LA ROCHEFOUCAULD

La tedeso esas l'extrema expreso dil indiferenteso.

RICARDO LEON

Ta qua dominacas l'arto vivar kun su ipsa, ignoras ya la tedeso.

ERASMO DE ROTTERDAM

TEMPO (I)

Se yarin tu kontas, la tempo semblos a tu esar kurta; tamen, se tu evaluas eventaji, ol ya semblos a tu esar quaza yarcento.

PLINIO LA YUNA

Vi darfas demandar de me irgo, ecepte mea tempo.

NAPOLEON

Se la tempo esas la maxim precoza bonajo, la tempo-disipo esas ya la maxim granda prodigajo.

BENJAMIN FRANKLIN

TEMPO (II)

La futuro tormentas ni, e la pasinto katenizas ni. Yen pro quo la prezento eskapas de ni.

GUSTAVE FLAUBERT

Me disipis la tempo, e nun la tempo disipas me.

WILLIAM SHAKESPEARE

Singla-nokte ni mortas, e singla-matine ni rinaskas. Singla dio ya esas un vivo.

EDWARD YOUNG

VERESO (I)

Por explorar la vereso, on devas dubitar pri omna kozi, adminime unfoye dum la vivo.

RENE DESCARTES

La vereso esas la stelo sen olqua l'anmo homal esas nulo plusa kam nigra nokto.

VICTOR HUGO

Existas unika vereso absoluta: ke la vereso esas ya relativa.

ANDRE MAUROIS

VERESO (II)

On devas serchar la vereso e nule la pro quo che omna kozi. E la vereson on devas serchar kun humilesa.

MIGUEL DE UNAMUNO

To quon ni konocas kom vereso, esas nura eliminado eroral.

GEORGES CLEMENCEAU

Existas milioni de nuanci che la vereso, ma ya unika vereso.

HERMANN HESSE

VANITATO

Se la vanitato dil ceteri divenas ne-tolerebla por ni, esas pro ke ol lezas nia propra vanitato.

FRANÇOIS DE LA ROCHEFOUCAULD

La vanitato esas la stulteso dil egoismo, e la superbeso esas la insolenteso di la vanitato.

FERNAN CABALLERO

La vanitato esas la bazo che omna revoluciono; la libereso esas ya nura pretexto.

NAPOLEON

VIVO

Por irga persono koncianta, la fakto existir konsistas ek chanjar, matureskar, e krear su ipsa senlimite.

HENRI BERGSON

La vivo nur povas komprenesar per regardar ad-dope, ma nur povas vivesar per regardar adavane.

SOREN A. KIERKEGAARD

La vivo esas l'arto facar inferi suficanta de informeso ne-suficanta.

SAMUEL BUTLER

Y U S T E S O

Yusta persono ne esas ta, qua exekutas nula ne-yustajo, ma ta, qua, malgre ke lu povas esar ne-yusta, ne volas esar tal.

MENANDRO

Yusteso esas la perseverado di volo perpetuigita.

SANTA BERNARDINO DE SIENA

Yusteso, adportata tro fore, povas ya transformesar a ne-yusteso.

VOLTAIRE

"Citaji" publikigesis en la forumo "IdoCatalaOccita". Tradukuro da "Partaka".

4- L'asno qua duktesis a la ferio

Olda viro e lua dek-e-duyara filiulo duktis tote tranquile avan su asno por vendar ol en la proxim urbeto.

"Ditez do a me, oldo! questionis un de la preterpasanti, "quale vu povas esar tante fola? Vu e vua filio pede? E la necharjita asno iras komode avane!" La oldo opinionis, ke la stranjero havas motivo por mokar, sidigas sua filio sur l'asno ed iris apude.

"Ho, qual puero!" balde pose klamis ulu duesma. "Kad decas a tu, indolenta bubo, kavalkar ipsa e lasar pedirar tua desfelic olda patro? Tacante la oldo igis decensar la puero e sideskis ipsa sur l'asno.

"Ho, regardez do la old indolenta furtisto!" klamis ye kelka pazi pose ulu triesma." Il delektesas sur l'asno, e la mikra, febla puero devas tranar su apud ilu! Lu preske ne plus povas irar!" - "Anke to esas remediebla," la oldo pensis, e lu prenis la filio dop su sur l'animalo.

"Kad la asno esas via? itere questionis ye fusil-atingo plu fore ula stranjero. - Yes!" - "Nu, ton vere me ne pensabus! Tante trocharjar sua propra desfelica bestio!" La oldo decensis e sukusis la kapo.

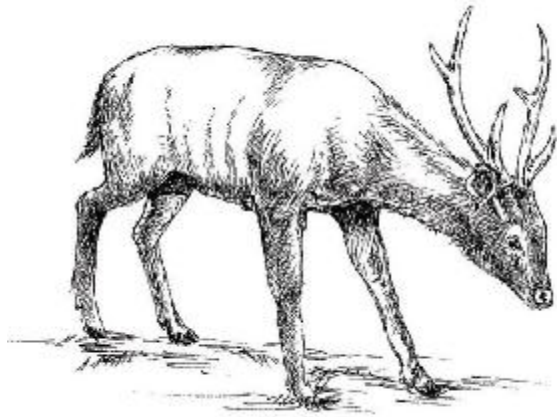
"Me ya preske ne plus savas," il dicis a su ipsa, "quon me devas facar! Irge quale me agas, tamen me recevas reprochi. Nu, me volas facar lasta proba! Li kunligis al asno la pedi per kordi, trapozis tango e portis ol tale a la ferio.

Se li esis antee mokita da singli, to nun eventis generale. Omnu, qua renkontris li, mokus laute, til ke fine la olda viro tante iraceskis, ke il jetis l'asno en la maxim proxima rivero e retrovenis a la hemo sen animalo e sen pekunio, ma plena de despito; nam il obliivis l'anciena saj parolo, ke ta qua volas kontentigar omni, generale sucesas kontentigar nulu.

Da A.G. Meissnerrad, tradukuro da K. A. Janotta.

5- La chasisto

Olim solitara chasisto en bosko serchis cervo. La karno di ta saporoza vildo esas ecelanta nutrivo por lu e por lua familio ed olua tanagita pelo esas ledro tre apta por shui e boti. Dum la chaso-jorno lu vidis nula cervo, anke ne altra animala chasebla mem min granda kam nutriva cervo.

La suno esis desaparonta, esis do la kloko por retroirar adheme, desfortuozes kun nula vildo. Lo sendube ne felicigos lua kara spozino elqua devos nutrar lia gefilii nur kun verdaji dum la sequanta dii, nesuficanta nutrivi por kreskanta pueri, mem nesuficanta por muliero qua alaktas bebo.

Deceptita pro la nesuceso, la chasisto retroireskis a lua hemo, sempre kun lua regardo a lua pedi dum la marchado. Subite ulo neexplikebla, forco

nevolunta, igis lu levar lua okuli e regardar adavane, sur la voyo ma ye fora disto. Quon lu vidis? To quon lu vidis esis la ipsa diablo, lu havis avan lu ne senimporta spektajo ma la, sendube, desaparigero de la chasebla animala di la bosko; yen do la kauzo di lua desespere, la kauzo di la hungro che lu, la kauzo di la desfeliceso che lua familio. Ilua pedi nemediate haltis, ilua okuli apertesis admaxime, ilua kordio pulsus tante rapide ke preske ekiris la pektoro. Nur ilua manui moveskis, lente, kun sekureso. La eskopeto, muta dum la tota jorno, leveskis, apuntesis a la diablata ento e subite cesis olua muteso. Bruisego ruptis la silenco che la bosko. E pose venis itere la silenco. Nur la febla eko audacis respondizar ta sono mortigiva, ma pose nur ilua kordio, galopanta kavalo sovaja, esis audebla.

Ilua pedi, kun rinovigita forco, transportis lu maxim rapide a la jacanta kadavro. Apud olu ilua kordio perdeskis la galopanta pulsado ma ganis feliceso. Yen la diablo jacanta, mortinta, vinkita! Nu, olua kadavro devoresos da la korvi e la vulturi, fine invitesos a la festino milioni de flavea vermi qui senkarnigos olua blanka ostaro. Ye ula dii pose nur olua nuda e senmova mandibuli dentizita memorigos da irga voyo-trairanto la pasinta tempo, kande soni tenebroza ekiranta la profundaji infernala e la brilo di ta du okuli dum la obskureso noktala en la bosko, esis kapabla glaciigar la sango di la maxim brava ed audaca homo.

Balde nokteskos, onu devas durar la marchado adheme, ma ante lo, la kultelo devas facar olua sangoza laboro; esez la korpo di la diablo por la noktala karnivori, ma ne olua pelo olqua proklamos che la chasisto ilua vinko kontre la maligneso, kontre konkurencanto senshama. Sakon e boneton facos ilua spozino kun ta pelo, ed ilu povos naracar a lua filii plurafoye la historio di lua vinko kontre la maligno. Kande la chasisto esis pronta por la senpeligo, genuopozita apud lua viktimo, ilu haltis lua manuo lor audar senforca jemado, preske neaudebla; kad ankore esas vivanta ta satanala ento, ta mortigero di la animalaro? Subite du mikra ed akuta oreli deskovris la misterio: an la mortinta volfo esis volfyuno, alaktata diableto kun lua matro, kun la jacanta volfino. Quale agar? Ka nemediate mortigar ta filio di satano? Lo esos maxim sencoza ago, lu nun

aspektas inocenta e kompatinda orfano, ma lu esas volfo, yuna volfo ma volfo. Anke onu povas abandonar lu apud lua senpela matro, sendube sen elua lakto lu mortos pro hungro o forsan devorita ye la nokto da ula ruzoza karnivoro. Ma la jemado di la desfortunoza orfano, lua tremanta korpo e lua trista okuli tante multe emocigis la chasisto ke lu ne plus vidis volfo apud volfo ma orfano apud matro mortinta.

La arjenta luno akompanis la chasisto dum lua iro adheme. Sur ilua shultro lu portis la pelo di la diablo, ed olua filio en la dorso-sako.

Ye ula yari pose, ante la jornesko, chasisto esis departonta che lu. Sendube ilu retrovenos adheme ante la noktesko kun chasita cervo. Sen volfi en la bosko itere esis posibla chasar cervi ed altra animala, e tale prokurar karno e peli por la familio. Lu metis lua boneto ek volfo-pelo ed adiiis lua spozino ed adorata gefilii. Anke lu adiiis lua quarpeda amiko, lua hundo "Voyo", fidela kompano, ecelanta gardisto di lua hemo dum ke ilu chasas en la bosko. Kun "Voyo" che lu onu povas departar sen timo, nulu audacus jenar ilua familio.

Ye la vespero ilu retrovenis a lua hemo ne kun cervo ma kun plura kunikli, suficanta karno por plura dii. Kande lu esis tre proxim la hemo, "Voyo" kureskis a lu. La movanta kauda e la brilanta okuli bonvenigis la chasisto, qua pos karezar lua amiko duris la marchado a la proxima hemo. "Voyo" saltis e kuris cirkum lua mastro, kun sincera feliceso, sempre kun gratitudo por ta qua salvis lu kande subite lua matro mortis sur la voyo di la proxima bosko.

Tra la apertita pordo e tra la vitri di la fenestro videblesis la interna lumo, ma stranje nulu stacis apud ta pordo por bonvenigar ilu. Pro la vesperala kloko supozeble ilua quar filii esas ja dormanta, ma kad anke ilua spozino? Forsan elu esas koquanta saporozza disho por ilu, por elua retrovenanta spozulo. Ho, quante multe ilu volas enirar la hemo, donar a lua kara spozino la chasita kunikli ed, an la tablo, apud la herdo, savurar la varma koquajo, yes, ma precipue savurar la marveloza atmosfero che felica familio. Morge matine ilu povos ludar kun lua filii, e naracar a li rakonteto pri brava chasisto qua danke ruzo ed experienco sucesas ye la chaso. Dum la naracado la pueri sencese interruptos lu por questionar pri la granda cervi, pri la fluganta agli, pri la timida kunikli, pri la rapida lepori, ed anke pri la alta arbori, la rivereti, e la misterioza ed obskura groti... e pri la sovaja volfo, qua esas kapapla devorar centi de mutoni e kapri dum la obskura nokto, mem deki de pastori kun lia hundi. Li ne savas ke esas nula volfo en la bosko, e ke la unika volfo existanta en la cirkumaji genitesis da sovaja volfi, ma olu obliivis lua sovajeso ye ula yari ante nun sur polvoza voyo, apud lua mortinta matro. Sur la voyo mortis volfo e naskis fidela kompano.

Ilu e "Voyo" eniris la hemo tra la apertita pordo. Ibe regnis desquietiganta silenco. Subite ilua okuli deskovris la kauzo, ilua okuli vidis to quon nula patro devus vidar, maxim desesperiganta spektajo. Sur la sulo jacis mortinta ilua filii e spozino, sangoza kadavri, atakita da ento infernala. Ye la ankore apertita okuli di lua spozino esis videbla la teroro, la desespere, la angoro. Forsan elu vidis la pueri mortinta jus ante atakesir da la maligno. Sendube ta spektajo paralizis elua kordio, elua kompleta korpo; ho, sendube elu volente ofris elua vivo a la atakinto por tale renkontrar elua amata pueri irgaloke li esez.

"Voyo" observis la chasisto kun lua inocenta okuli, ma la lumo videblesas lua ankore sango-makulizita muzelo. Ho, quale kulpar volfo pro esar volfo? Quale kulpar naturo pro esar naturo?

La chasisto dicis nulo, klozis ilua okuli dum plura sekundi e pose lente riapertis oli, forsan to omno esas simple desagreable imaginajo, maligna influo da diablata sorcisto. Desfortunoze itere videblesis avan lu traurla linjo makulizita da reda pinseli. Dum ke ilua okuli lakrimifeskis silence, lua manui bone savis quale agar. Ilua dextra manuo prenis la eskopeto, e la sinistra manuo prenis du kugli, suficas du kugli; la unesma rijuntos la volfo, qua sempre esis volfo segun sua naturo, kun lua mortinta matro, e la duesma samagos pri ilu ed ilua mortinta familio.

Ti qui luktas kontre la naturo vinkesos da olu.

Rakonteto da Fernando Tejón, ISH-ano.

6- Sokrates ed Esopos

Esopos

Apene la fabli quin on atribuas ad Esopos aparabis, Sokrates judikis konvenanta vestizar li per la livreo di la Muzi (t.e. per versi). To quon Platon naracas pri lo esas tante agreable ke me ne povas retenar me ornar per olu ca prefaco. Il dicis ke, pos ke Sokrates esis kondamnita a la lasta puniso (perifrazo, vice la morto), on ajornis la exekuto di la judicio pro ula festi. Kebes iris vizitar lu en la dio di lua morto. Sokrates dicis a lu ke la dei avertis lu plurfoye, dum sua dormo, ke il devas laborar pri muziko ante mortar. Il ne komprenis unesme (to) quon ta sonjo signifikas: nam, pro ke la musiko ne igas la homo plu bona, pro quo suciar lu? To kredeble celis ulo misterioza, tante plu ke la dei ne cesis sendar a lu la sama inspiro. Ol venis ankore dum un de la festi. Tale ke, revante a la kozi quin la cielo povas postular de lu, il penseskis ke la muziko e la poezio tante interrelatas ke forsan to koncernas la lasta. Existas nul bona poezio sen harmonio, ma anke existas nula sen fingo; or Sokrates savis dicar nur veraji. Fine il trovis meza moyeno: selektar fabli qui kontenas ulo vera, quale ti da Esopos. Il uzis do, por versigar oli, la lasta dii di sua vivo.

Da La Fontaine

Ludeyo

1- Shako-ludo: Morto-shako.

Omna shako-luderi konocas la rapida morto-shaki "Pastoro" e "Folo", ma ta morto-shaki nur esas utila kontre novici qui dum la lukto askoltas muziko e spektas tra la fenestri la blanka nubi... Irgaltra luderi nemediate deskovrus nia naiva intenci e sen tardeso kontre-atakus ni maxim violente...

Ma existas morto-shako qua esas samatempe rapida e bela. Olu nomizesas morto-shako "Legal" pro ke reale eventis en ludo inter Legal e Sant Bried, ma forsan olua nomo devus esar "dolca kaptilo" pro ke la Blanka armeo sakrifikas lua valoroza Damo por nemediate atakar la quadrato f7 e vinkar la Nigra Rejo kun duesmaranga peci: Kavali ed Episkopo.

1-e4

Tradicionala aperturo di piono, duople utila, unesme pro ke apertas du diagonali blanka e duesme pro ke okupas e dominacas la centro.

1-e4, e5

La Nigri kopias la aperturo di la Blanki. La diagonali di la Damo e di la Episkopo apertesas.

1-e4, e5; 2-Kf3

La Blanki aktivigas un peco (la Kavalo) qua samatempe minacas kaptar la Nigra Piono ye e5.

1-e4, e5; 2-Kf3, d6

La Nigri defensas la Piono kun altra piono ye d6, olta esas la "Defenso Philidor".

1-e4, e5; 2-Kf3, d6; 3-Ec4

La armeo Blanka aktivigas la Episkopo qua minacas la quadrato f7. Pluse la Rejo ja povas roquar.

1-e4, e5; 2-Kf3, d6; 3-Ec4, Eg4

La Episkopo Nigra senmovigas la Kavalo ye f3, se la Kavalo movesas nemediate la Episkopo Nigra kaptus la damo Blanka.

1-e4, e5; 2-Kf3, d6; 3-Ec4, Eg4; 4-Kc3

La duesma Kavalo Blanka aktivigesas.

1-e4, e5; 2-Kf3, d6; 3-Ec4, Eg4; 4-Kc3, g6

Sendube eroro. Onu ne devas obliviar anciena konsilo qua judikas kom eroro plu kam du pion-movi dum la dek unesma movi. Peci ne aktivigita ne esas valoroza.

1-e4, e5; 2-Kf3, d6; 3-Ec4, Eg4; 4-Kc3, g6
5-Kxe5

Maestrara sakrifiko! La Kavalo Blanka kaptas la Nigra Piono ma volonte desprotektas la Blanka Damo qua nemediate kaptos da la felica Nigri; ta feliceso balde desaparos...

1-e4, e5; 2-Kf3, d6; 3-Ec4, Eg4; 4-Kc3, g6
5-Kxe5, Exd1

La kaptilo funkcias. La Nigri kaptas la valoroza Damo Blanka, ma li devus movar dxe5 e pose la Blanki Dxxg4.

1-e4, e5; 2-Kf3, d6; 3-Ec4, Eg4; 4-Kc3, g6
5-Kxe5, Exd1; 6-Ef7+

La Episkopo Blanka kaptas la debila Piono Nigra ye f7 e shakas la surprizata Rejo Nigra. La morto-shako esas neevitebla...

1-e4, e5; 2-Kf3, d6; 3-Ec4, Eg4; 4-Kc3, g6
5-Kxe5, Exd1; 6-Ef7+, Re7

Oblige, la Rejo Nigra ne povas irar ad altra quadrato kam e7.

1-e4, e5; 2-Kf3, d6; 3-Ec4, Eg4; 4-Kc3, g6
5-Kxe5, Exd1; 6-Ef7+, Re7; 7-Kd5++

Morto-shako. Ecelanta atako da duesmaranga peci Blanka a la Rejo Nigra.

E fine yen la maxim kurta lukto inter du Shako-luderi, ta qua finas danke la morto-shako "folo" (anke onu nomizas ta morto-shako kun vorti min "polita" kam "folo"...).

1-g4 (Apertura "Grob")

1-g4, e5 (Nula surprizo)

1-g4, e5; 2-f3 (Eroro!!!)

1-g4, e5; 2-f3, Dh4++
Morto-shako!

Certe ne esas tre bela morto-shako, ma esas la maxim rapida... e shaminda por la Blanki...

Artiklo da Fernando Tejón, ISH-ano.

2- Sudoku

Yen plusa sudoku-i ne desfacile solvebla. En singla rango vertikala e horizontala esas omna nombri de 1 til 9, do nula numero repetasas en singla lineo. Pluse esas non quadrati cirkondata da larja linei nigra, en singla quadrato anke esas omna nombri de 1 til 9.

Unesme solvez ta du facila sudoku-i:

						9		
2	5		1	4		6		8
				3	6	1		
5	1		4				8	
		4			5	2		6
	7	8						
	2			8				
	4					9	6	
7			9	5	4			1

					9			
	5				8	3	4	
				4			1	6
3	1			9	4			7
4		7			6		2	3
					3	1		
	2							
9	4	1		5				
	7	5		3	2			1

Duesme yen ta sudoku-i plu desfacila kam le antea:

						9	4	
4			2	9				
				4		8		
								2
8					6			
	9	1					8	7
6						9	3	
7						6		1

							7		
				8			2		
			1	7					
2	3			5	7		6		
7				6					
3	5		7						
		8					7	5	2
									1

Vizitez www.sudoku.com por pluse savar pri sudoku-i.

Artiklo da Fernando Tejón, ISH-ano

Averto lektenda pri la aŭtoro-yuri

La revuo Adavane! licencas sub "Creative Commons License" :

Riconoco - Nekomercala 2.0

Vu darfis libere: Kopiar, dissendar, publikigar e krear verki derivata de la verko.

Vu oblige acceptas la sequanta kondicioni:

Riconoco. Vu mustas mencioni la nomo di la originala aŭtoro.

Nekomercala. Vu nulakazeo darfis uzar ta verko komerciale.

Se vu publikigas parto o la totala verko irgaloke lore vu mustas insertar en olu la kondicioni di la licenco di la verko. Ula ek la kondicioni di la licenco povas ne esar aplikenda se la proprietanto de la aŭtoro-yuri permesas lo.

Averto: Ta rezumo ne esas licenco. Olu esas simple texto facile komprenebla. La kompleta licenco esas lektelebla en la interretala pagino:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/2.0/legalcode>

**Ta qua acendas sua velo
kun la flamo di la mea
ne furtas mea lumo
ma kune ni lumifas duoble.**

Adio !

La editero gratitudas la valoroza helpo di la kunlaboranti e la susteno di la afabla lekteri. Adavane! proprietas nula artiklo publikigita ma olua aŭtoro o legala proprietanto. Voluntez raportar irgaspeca erori che Adavane!

Til la duadekesma numero, lektelebla de la unesma di la monato marto 2007.

